

Att läsa egyptiska

*J. D. Åkerblad och orientaliska studier
under invasion och krig*

Fredrik Thomasson

Dechiffreringen av de egyptiska skriftspråken – hieroglyferna och den demotiska skriften – är en av 1800-talets mest kända forskningstriumfer. En betydelsefull person i det tidiga arbetet kring dechiffreringen var den svenske diplomaten och orientalisterna Johan David Åkerblad (1763–1819).¹ Artikeln beskriver och diskuterar Åkerblads roll i periodens egyptiska studier och sätter hans arbete i ett större vetenskapligt sammanhang.

Den moderna egyptologins födelse anges ofta till 1822, det år då Jean-François Champollion (1790–1832) lyckades tyda hieroglyferna. Åkerblad var då död och att avbryta ”berättelsen” dessförinnan är en möjlig väg att undvika en alltför teleologisk tolkning av händelseförloppet. Artikeln behandlar i stället de föregående decenniernas egyptiska studier och börjar med Åkerblads första erfarenheter av Egypten under hans vidsträckta resor i Östra Medelhavet. I och med den franska invasionen 1798 växte intresset för Egypten i Europa lavinartat. Åkerblad var erbjuden att ansluta sig till den franska invasionen men avböjde, hans språkkunskaper skulle ha varit till stor användning för ockupationstrupperna.

Egyptologi har av olika skäl varit en relativt isolerad vetenskap. Nyligen har emellertid dess historia börjat undersökas i ett vidare perspektiv och avsikten med artikeln är att belysa frågor som sällan tas upp i populära framställningar av dechiffreringen och den tidiga egyptologin. Fokusering på en sekundär, men betydelsefull, person i processen kan leda till intressanta perspektivförskjutningar. Periodens egyptologi samlade en imponerande grupp av lingvistiska talanger, men det är tydligt hur även andra faktorer såsom ursprung och stormaktspolitik var inflytelserika.

Åkerblad lämnade Sverige 1801 efter en misslyckad diplomatisk karriär för att aldrig återvända. Hans insatser inom egyptologin, klassiska och fenikiska studier uppmärksammades sparsamt i Sverige och trots att han tillhörde pionjärerna inom dessa områden under 1800-talets första decennier blev hans vetenskapliga gärning i huvudsak bortglömd i Sverige. Åkerblad hade ett komplicerat förhållande till sitt ursprungsland. Nationalitet – verklig eller skenbar – var avgörande för både Åkerblads vetenskapliga karriär och hans eftermäle i Sverige.

Krig i Egypten

År 1783 blev Johan David Åkerblad utsänd till den svenska beskickningen i Konstantinopel. Åkerblad var besatt av språk och hade studerat arabiska och turkiska för professorn i orientaliska språk Carl Aurivillius i Uppsala. Efter en kort tid talade han turkiska, arabiska och modern grekiska så väl att han kunde resa i förklädnad utan att bli avslöjad. Han tröttnade snabbt på rutinarbetet vid legationen och ansökte om medel för att kunna resa och utöka sina kunskaper i språk och de politiska och kulturella förhållandena i det Osmanska riket. Under åren 1785 till 1789 var han nästan ständigt på resande fot i Östra Medelhavet. (Figur 1)*

Fig. 1. Åkerblad levde sitt vuxna liv utanför Sverige. Från det han 1783 lämnade Stockholm för sin första tjänst i Konstantinopel bodde han utomlands under mer än 30 av sina resterande 36 levnadsår. I städerna markerade med större typsnitt stannade han minst tre månader. De i mindre typsnitt är några av de platser han besökte under sina resor. Gränserna är från 1812, det år då det franska imperiet nådde sin största utsträckning.

* **Errata.** I den tryckta versionen av Lychnos 2010 fattas ett avsnitt i artikeln. Detta återges här på de två följande sidorna, numererade 8b-c för att behålla den resterande numreringen i artikeln. Notapparaten påverkades inte av detta typografiska missöde och är identisk med den tryckta versionen.

I januari 1787 anlände Åkerblad för första gången till Alexandria. Situationen i Egypten var orolig, i praktiken befann sig landet i krig. Åkerblads resor var delvis finansierade av det så kallade Konvojkommisariatet vars roll var att skydda och främja svensk handel i Medelhavet. Men under krigen nästintill upphörde den svenska handeln på Östra Medelhavet, endast ett skepp besökte staden under hela 1780-talet enligt en tidig 1800-talskälla.² Åkerblad var välinformerad om den politiska situationen, han bodde upprepade gånger hos sin vän George Baldwin, den brittiske konsuln i Alexandria. Baldwin var bland de första som pläderade för brittisk inblandning i regionen. Han skrev hur han med några vänner utropade en skål fylld med vatten från floder han ville se som framtida hemmavatten: ”We composed our bowl of the Ganges, the Thames, and the Nile, and from the top of the Pyramid drank prosperity to England!”³ Baldwin kunde de lokala språken och är ett tidigt exempel på någon som förutspådde Egyptens viktiga politiska roll. När han 1793 fick nyheten om att krig brutit ut mellan Frankrike och Storbritannien skickade han genast vidare nyheten till Indien där brittiska styrkor med hjälp av informationsövertaget snabbt lyckades ta den franska enklaven Pondicherry.

I Alexandria besökte Åkerblad de sedvanliga sevärdheterna. Kanske såg han i en klippgrav, precis som hans svenske kollega Erik Bergstedt (1760–1829) några år senare, en svensk inskrift som stämde till eftertanke: ”Der stod Fred Hasselquist. Suecus. M. D. A. D. MDCCL. Jag skref mitt bredwid, men jag hoppas att lyckeligare än han, jag skola få det nöjet at återse mina vänner hemma.”⁴ Fredric Hasselquist, utskickad av Linné, dog under sin resa i Medelhavet 1752. Åkerblad skrev själv dramatiskt hur han hade ”trätsat tusende farligheter som resor i levanten medföra”.⁵ Nästa gång han anlände till Alexandria lämnade han direkt staden eftersom pesten brutit ut: ”Knappt var jag ankommen til Alexandria, då pästen visade sig med den häftighet at Europeerna började innesluta sig. För at ej förlora min tid beslöt jag lämna Egypten på et par månader ty längre varar ej pesten då den börjar om våren.”⁶ Men denna första gång lämnade han Alexandria i mitten av februari 1787 och tog sig via Rashid [Rosetta] till Kairo. Det var i Rashid som man tolv år senare kom att hitta Rosettastenen.

Egypten var en osmansk provins men de facto styrdes den av de lokala makthavarna Ibrahim Bej (1735–1817) och Murad Bej (1750–1801), båda mamluker av georgiskt ursprung.⁷ Situationen under 1780-talet var kulmen på en lång period av stridigheter inom landet och kontroverser med sultanen i Konstantinopel. Den egyptiske historikern al-Jabarti (1753–1825) skrev om situationen 1784: ”landet ödelades, stråtröveri var utbrett [...] det fanns ingen säkerhet och vägarna var ofarbara utan väpnad eskort och även då farliga. Bönderna övergav sina byar på grund utav bristen på bevattning och förtrycket.”⁸ Förutom krigen hade Egypten drabbats av flera år av missväxt.

1786 sändes en militärexpedition från Konstantinopel för att igen bringa provinsen under huvudstadens kontroll. Murad and Ibrahim flydde till Övre Egypten och osmanska trupper intog Kairo. Åkerblad beskrev situationen för sin välgörare C. C. Görwell i Stockholm:

I början af Januari 1787 lämnade jag Syrien och reste sjöledes til Alexandria. Jag hade ej träfat en lycklig epoq för at bese Egypten. M. H. vet de oroligheter som så länge härjat det, samt med hvad lycka Turkiska Stor-amiralen betjent sig af Egyptiska beyernas oenighet för at åtminstone för en tid förmå dem erkänna Portens öfvervalde. Jag kom til Egypten då kriget som bäst påstod.⁹

Åkerblads förutsägelse var korrekt, direkt styre från Konstantinopel var bara framgångsrikt några få år. Expeditionens ledare, den legendariske amiralen Ghazi Hassan Pascha (1713–1790) kallades tillbaka till Konstantinopel 1787 då ett krig med Ryssland hotade rikets norra gränser. Trots oroligheterna fortsatte Åkerblad till Kairo: ”Det hindrade mig likväl ej at resa till Cairo ty längre har försiktigheten ej tillåtit mig våga.”¹⁰ Han seglade uppför Nilen och noterade noggrant ortnamn vid floden och anlände till Kairo 1 mars. Samma dag gick det ett rykte att en stor seger hade vunnits mot bejerna i södra Egypten. Det var falskt och kriget mot Ibrahim och Murad fortsatte. Kairo var en stor stad med uppskattningsvis 300 000 invånare, efter Konstantinopel den största stad Åkerblad än så länge besökt. Erik Bergstedt som varit flera år i Paris jämförde de båda städerna och uppskattade Kairos invånarantal till cirka 400 000: ”Cairo tyckes mig knappt så stort som Paris.”¹¹

Åkerblad stannade så länge han kunde i Egypten: ”Jag tillbragte 4 månader i Cairo. Det är där man äger bästa tillfälle at sysselsätta sig med Arabiska litteraturen.”¹² Kairo var traditionellt en av den islamiska världens lärdomsstäder och trots krig och uppror bjöd den på enorma skatter. Det är lätt att fokusera på det som traditionellt ansetts vara en nedgångsperiod i egyptisk och osmansk historia men ny forskning visar att kulturlivet i även 1700-talets Kairo var rikt.¹³ Åkerblad besökte säkerligen Al-Azhar moskén och dess universitet, staden var dessutom rik på möjligheter att besöka lärda som höll diskussioner och föreläsningar i sina egna hem, dessa fungerade också som ett slags bibliotek. Inte bara litteratur diskuterades, det fanns ett stort intresse för till exempel astronomi och Åkerblad var väl medveten om den arabiska astronomiska traditionen.¹⁴ Som vanligt fortsatte han sina språkstudier och noterade bland annat dialektala varianter och uttryck: ”Egyptens invånare, och speciellt kopterna, uttalar [bokstaven] Kaf ڪ nästan som ett gayn.” I en av hans anteckningsböcker finns det en dialektal ordlista från Aleppo, Tunisien och Egypten där han jämförde uttal och vokabulär.¹⁵

Några exempel ur al-Jabarti's krönika de månader Åkerblad vistades i staden understryker hur instabil situationen var: ”På tisdag den sextonde (6 mars 1787) anlände omkring 30 dödade sydegyptiers huvuden. De kastades på en bädd av dadelpalmsgrenar nära porten till citadellet i Rumayla och lämnades där tre dagar innan de begravdes.”¹⁶ Kairo självt var våldsamt och den 9 april rapporterade al-Jabarti hur speciellt kvinnor var utsatta för laglöshet och våld: ”Det kungjordes igen att kvinnor inte skulle gå till marknaderna, skälet till detta var flera händelser mellan soldater och kvinnor. I ett fall hade omkring 70 mördade kvinnor hittats begravna i stallen hos en Yüsuf Bej”.¹⁷

Åkerblad gjorde utflykter i stadens närhet, områden som åtminstone teoretiskt stod under turkisk kontroll, och besökte Giza, Saqqara och Memphis. Han vågade sig inte längre bort.¹⁸ Åkerblads vistelse i Egypten

tillfredställd inte hans nyfikenhet: ”Jag hade önskat at längre få uppehålla mig i Egypten som i alla afseenden är så märkvärdigt men vissa omständigheter nödgade mig resa till Constantinopel.”¹⁹ Vissa omständigheter var pengabrist, Åkerblad reste ofta med mycket begränsade medel.

Oroligheterna i Egypten fortsatte, 1791 återvände Ibrahim och Murad till Kairo utan att möta motstånd. Ett av skälen som fransmännen angav för att invadera landet var den systematiska utpressningen av de franska och utländska handelsmännen i Egypten. När Murad dog 1801 var al-Jabartis dom hård: ”Han var en av huvudorsakerna till Egyptens fördärv [...] Kanske kommer hans slut innebära att denna ondska upphör.”²⁰

Den franska invasionen

Åkerblad återvände till Stockholm 1789 men blev 1791 igen utsänd till Konstantinopel. År 1797 blev han återkallad från sin tjänst men i stället för att återvända till Stockholm reste han till Italien. Han anlände till Rom den 8 februari 1798. Två dagar senare invaderade franska trupper staden. Påven avsattes och den Romerska republiken, som i många avseenden var kalkerad på det franska revolutionära styret, utropades.

Christian Callmer, som i *Lychnos* 1952 publicerade det första genomarbetade bidraget till Åkerblads biografi, skriver hur den svenske forskaren nu kunde ägna sig åt ett års lugna studier i Rom.²¹ Åkerblads vän, den franske kavalleristen och författaren Paul-Louis Courier, återger situationen annorlunda: ”Bröd tillhör inte det som säljs här, alla behåller för sig själva vad de lyckats få tag på med fara för livet.” Courier underströk att de av Roms konstskatter som inte redan fraktats till Paris behandlades ”knappt bättre än folket” och Åkerblad kallade de som valt ut de bortförda konstverken för tjuvar.²² Callmers uppsats är lysande, men beaktar sällan politiska eller personliga frågor och uppmärksammar mycket sparsamt Åkerblads egyptiska arbete under 1810-talet. Att beskriva Åkerblads forskargärning utan att sätta den i ett större politiskt och vetenskapligt sammanhang är i dag svårt.

Åkerblads exceptionella språkfärdigheter blev snabbt uppmärksammade i Rom, där han studerade koptiska för den danske forskaren Georg Zoëga. Åkerblad hade redan kommit i kontakt med koptiska under sina resor i Egypten på 1780-talet. Zoëga skrev om Åkerblads framsteg: ”Åkerblad studerar det koptiska språket mycket intensivt och kan nu mer än jag.”²³ Koptiska är en senare variant av det språk som talades och skrevs under egyptisk faraonisk tid. Till skillnad från den äldre egyptiskan skrevs koptiskan med det grekiska alfabetet. Många lärda var övertygade att koptiska var besläktat med den gamla egyptiskan men eftersom ingen kunde läsa hieroglyfer eller de senare skriftsätten hieratiska och demotiska var det än så länge en hypotes. Koptiska används fortfarande i den kristna kyrkans liturgi i Egypten.²⁴

Samtidigt som Zoëga och Åkerblad studerade koptiska i Rom planerades invasionen av Egypten i Paris. Napoleons nära förtrogne, matematikern Gaspard Monge, hade skickats till Rom i mars 1798. Han var beordrad att skaffa information, tolkar och tryckpressar. Napoleon var väl medveten om vikten av att snabbt kunna sprida propaganda i Egypten och visste att kyrkans missionsinriktning i Rom hade pressar och arabiska typer. I flera brev till Napoleon klagade Monge över att det inte fanns många arabisktalande i Rom och att biblioteken bara hade gamla böcker och inaktuella kartor.²⁵ Men det som fanns av tryckpressar och typsnitt lastades på krigsfartygen och fungerade redan några dagar efter landsättningen i Egypten den 1 juli 1798.

Åkerblad försökte få en ny tjänst inom den svenska utrikesförvaltningen, helst någonstans där han kunde fortsätta sin forskning, och föreslog upprepade gånger Paris och London. Han skrev till Stockholm och hävdade att om det inte vore för hans kärlek till fosterlandet ”så hade jag faktiskt lysnat til et tilbud som gjordes mig för några månader sedan at medfölja den ryktbara franska sjöexpeditionen, med skönaste utsigter för mig af heder, vinning och anseende”. Han tillade:

Men så smickrande detta tilbud var för min egenkärlek, och så passande företaget var för min böjelse, då jag tillika nästan var säker at mer än någon annan kunna blifva nyttig, kanske ousbärlig, hade jag likväl nog mod at ej antaga det, troende min skyldighet vara at först afbida hvad för mig i Sverige beskärdes.²⁶

Åkerblad hade av Monge blivit erbjuden att ansluta sig till den franska invasionsflottan, men avböjt. Språkkunskaper var inte bara av antikvariskt intresse utan även politiskt högintressanta. Åkerblads kunskaper i arabiska, turkiska och modern grekiska skulle – något han själv var väl medveten om – ha varit till stor nytta för invasionstrupperna. De franska orientalisterna behärskade inte den lokala arabiska dialekten och de första proklamationerna som trycktes i Egypten var svåra att förstå för befolkningen. al-Jabarti följde fransmännens framryckning mot Kairo. Han listade sardoniskt alla språkfel och missuppfattningar i Napoleons första proklamation och avslutade: ”Allt hans [Napoleons] tal är inkorrekt och författaren skall förbannas.”²⁷

Tolkar behövdes också; det väpnade motståndet kom att bli hårdare än fransmännen förutsett och man var hela tiden tvungen att förhandla med fienden. Även Åkerblads koptiska kunskaper hade varit av stort värde. Den framstående orientalisterna Antoine-Isaac Sylvestre de Sacy (1758–1838), som Åkerblad kände från ett besök i Paris 1789, väntade på manuskript från Egypten och klagade över att det inte fanns en enda person i invasionsstyrkan som kunde läsa en rad koptiska.²⁸

Källorna från det egyptiska fälttåget är i många avseenden bristfälliga, Napoleon beordrade personligen att arkivmaterial skulle förstöras för att

förminska sin roll i fiaskot.²⁹ Hans manipulation av källorna fortsatte och Sacy skrev till orientalisten Friedrich Münter i Köpenhamn – en nära vän till Åkerblad – om ett brev från de lokala styresmännen i Kairo till Napoleon som hade publicerats i Paris. Sacy hade översatt brevet från arabiska och varnade Münter att Napoleon själv beordrat att en mening skulle strykas: ”För en ärlig man är ett löfte en skuld.”³⁰ Sacy menade att Napoleon inte ville bli anklagad för att ha brutit sina löften i Egypten.

Den franska invasionen av Egypten 1798 är ett polariserande forskningsfält. Särskilt i den franskspråkiga litteraturen poängteras dess vetenskapliga betydelse.³¹ Invasionen var dock ett storskaligt militärt företag och av de minst 36 000 militärer som lämnade Frankrike ingick cirka 170 i *la Commission des sciences et des arts*, den grupp av vetenskapsmän, ingenjörer och tryckare som stödde krigsinsatsen.³²

Mycket som skrivits om invasionen, särskilt om den vetenskapliga delen, färgas av kluvenhet. Den franska historikern Marie-Noëlle Bourguet summerade detta vid tvåhundraårsfirandet 1998. Hon jämför kolonialhistorikers bild av invasionen som ett tidigt uttryck för europeisk kolonialism med vetenskapshistorikers syn på expeditionen som starten för det vetenskapliga studiet av Egypten: ”Men sambandet mellan dessa två aspekter – den politiska och den lärda – förblir i skuggan.”³³ Dessa synsätt kan förvisso vara svåra att förena, men för en tredjepartsåskådare kan det förefalla som om fransk historiografi inte ens vill försöka förena dem eftersom detta skulle kunna leda till en omvärdering av det vetenskapliga arbetet. Egyptiska historiker minns invasionen på ett mindre tvetydigt sätt.³⁴

Invasionen var ett militärt nederlag. Den brittiska flottan attackerade och brände den franska eskadern i augusti 1798 och redan efter en månad i Egypten var de franska trupperna strandsatta. Den franska armén förstärkte kustförsvaret som skydd för en kommande brittisk attack. Under befästningsarbeten i närheten av Rashid vid Medelhavskusten fann man i juli 1799 det som snart skulle kallas Rosettastenen. Fyndet var alltså en direkt konsekvens av kriget. Det annonserades först i *Courier de l’Egypte*, den franska tidning som trycktes i Kairo under ockupationen: ”Denna sten är av stort intresse för studiet av hieroglyferna; kanske kommer den till slut att ge nyckeln till dem.” I samma nummer berättas att Napoleon lämnat Egypten: ”hans frånvaro bör ej skapa oro, vare sig för fransmän eller egyptier, alla hans handlingar har endast deras lycka som mål”.³⁵ Napoleons flykt bekräftade det franska nederlaget.

Ryktet om att en inskription med tre skriftspråk hade hittats i Egypten spreds snabbt. Texten på stenen är ett dekret från 196 f. v. t. Det är först skrivet med hieroglyfer, därefter på vad vi idag kallar demotiska, och slutligen på klassisk grekiska. Efter att Frankrike kapitulerat överlämnades stenen under dramatiska former till brittiska trupper. Den brittiske officer som var ansvarig för transporten till London kallade den ”a proud

trophy [...] not plundered from defenceless inhabitants, but honourably acquired by the fortune of war”.³⁶

I oktober 1800 skrev Åkerblad till Münter i Köpenhamn att han redan länge känt till Rosettastenen. De franska vetenskapsmännen hade gjort avtryck av stenen i Kairo, men i Frankrike var man inte benägen att lämna ut dessa. De mångfaldigades inte heller såsom man lovat när fyndet av stenen först annonserades. Åkerblad uttryckte sin frustration över att inte kunna arbeta med stenens inskriptioner och tillade: ”framförallt som de lärde i Frankrike inte tycks ha bråttom att förmedla detta sällsynta monument till utlänningar, kanske för att de inte vill bedras på den inbillade äran att tyda hieroglyferna.”³⁷ Åkerblad hade rätt, Sacy skrev till Münter och bad om ursäkt: ”Jag vågar inte ge er en kopia [ens av den grekiska texten] eftersom jag fruktar att det skulle misshaga [National] Institutet.”³⁸

Frankrike och Storbritannien slöt fred i mars 1802. Samma månad anlände Rosettastenen till London. Londons fornminnesakademi, *Society of Antiquarians*, fick uppdraget att sprida tryck av den. Först tryckte man en version av den grekiska texten, som skickades ut till en lång lista av universitet, akademier och personer över hela Europa, även till Åkerblad.³⁹ Stenens två andra inskrifter var betydligt svårare att kopiera och arbetet drog ut på tiden. Inte förrän sent i april eller i maj 1803 kunde de demotiska och hieroglyfiska planscherna tryckas. Deras upplaga var emellertid endast hälften så stor som den grekiska textens, trots att det var de som intresserade hela Europa. I maj 1803 bröt kriget mellan Frankrike och Storbritannien ut igen, vilket satte stopp för vidare spridning av trycken. De demotiska och hieroglyfiska texterna skickades inte till utlandet i samma utsträckning som den grekiska texten. Det finns inga sändlistor i akademiens protokoll och heller inga noteringar om tackbrev, liknande de man tidigare fått för kopian av den grekiska inskriptionen. Bristen på bra kopior – och skillnaderna mellan de få kopior som fanns att tillgå – kom att bli en ständig diskussionsfråga ända fram till fredssluten 1814–1815, då kommunikationerna återupptogs. Åkerblad gjorde under tiden upprepade försök att få de senare trycken sända till sig.⁴⁰

Egyptologen vid British Museum Richard Parkinson hävdade nyligen att alla planscherna av Rosettastenen skickades ut på samma sätt, vilket fick honom att dra följande slutsats: ”From 1822 onwards Egyptology has developed into a truly international arena of collaboration, continuing the spirit in which the first copies of the Rosetta Stone were circulated.”⁴¹ Det vore lätt att hävda motsatsen. Distributionen av planscherna är ett typiskt exempel på hur krig har en direkt inverkan på det vetenskapliga utbytet över nationsgränserna. Detta är inte första gången egyptologin används som exempel på en av vår tids vanligaste vetenskapliga vanföreställningar, den om det internationella samarbetet. Vid tvåhundraårsjubileet av Champollions födelse 1990, då europeiska frågor var särskilt

laddade, skrev den ständige sekreteraren i *Académie des inscriptions et belles-lettres*, egyptologen Jean Leclant, om ”den djupt europeiska aspekten av hans [Champollions] personlighet och handlingar. Detta uppmanar oss till att engagera oss för en paneuropeisk vetenskaplig gemenskap – en gemenskap som på den tiden var synnerligen aktiv”.⁴² Dechiffreringen är inte ett särskilt uppbyggligt exempel på vetenskapligt samarbete, men sammanhang förändras och i dag kan Champollion – sedan länge en fransk ikon – användas för att stödja ideologin om gränsöverskridande vetenskaplig samverkan.

Åkerblads *Lettre*

Efter ett par år i Italien var Åkerblad tillbaka i Stockholm våren 1800. Han försökte få en ny anställning, antingen som diplomat eller som svensk konstagent i Italien. Han lyckades inte och begav sig sommaren 1801 till Paris som privatlärare. Biblioteken i Paris var fulla av krigsbyte och Åkerblad ”ägnade sig med oförtröttlig iver åt studier av koptiska”.⁴³ Han hittade bland annat en okänd koptisk skrivstil i ett manuskript, som han genast publicerade i den ledande lärda tidskriften *Magasin encyclopédique*.⁴⁴ (Figur 2) I artikeln nämnde Åkerblad sin övertygelse att koptiska var nyckeln till att läsa inskriptionerna på Rosettastenen.

Sacy publicerade tidigt 1802 en uppsats om Rosettainskriptionerna där han kunde visa på hur några av namnen i den grekiska texten såg ut i den demotiska skriften. Tillvägagångssättet var känt sedan tidigare dechiffreeringar. I den grekiska texten fanns ett antal egennamn. Antagandet var att namn är fonetiskt lika varandra på olika språk. Med hjälp av namnens position i den grekiska texten kunde man hitta dem även i den demotiska skriften. Sacy kunde dock inte läsa namnen utan kunde bara visa på ordbilderna. Han lät på våren 1802 Åkerblad få tillgång till ett av de få avtryck av stenen som gjorts i Kairo innan den kom i brittiska händer. Efter ett par månaders intensivt arbete med den demotiska skriften publicerade Åkerblad tidigt höst sitt *Lettre sur l'inscription égyptienne de Rosette*...⁴⁵

Åkerblads uppsats var på många sätt ett genombrott. Han lyckades tyda flera ord i den demotiska skriften och inte bara de få namn Sacy hade hittat. Åkerblad kunde bevisa att både namnen och några ytterligare ord var skrivna med fonetiska tecken och kunde därefter sammanställa ett demotiskt alfabet. (Figur 3)

Av de 29 tecken Åkerblad föreslog visade sig ungefär hälften vara en ungefärlig uppskattning av tecknets ljudvärde. Han visade också att några tecken i koptiskan kom från demotiskan. När det grekiska alfabetet introducerades för att skriva egyptiska lades tecken till för de ljud som grekiskan inte hade bokstäver för. Ett av dessa tecken var det koptiska *fei*: Cj. Åkerblad visste från sina koptiska studier att detta tecken betecknade maskulinum tredje person singularis och visade att det hade samma funk-

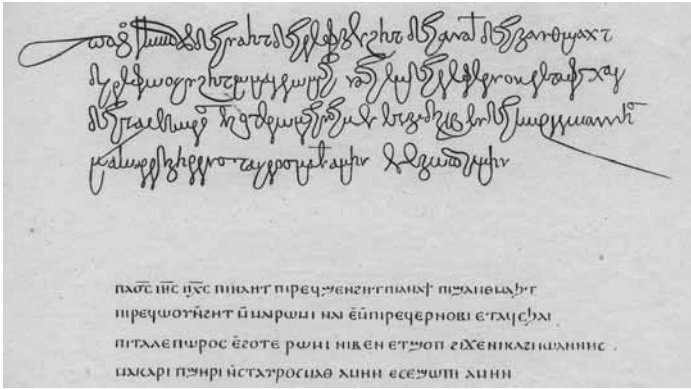

Fig. 2. Överst kursiven som Åkerblad upptäckte i ett koptiskt manuskript från 900-talet och därunder Åkerblads renskrift på koptiska. Plansch från artikeln i Magasin encyclopédique. Manuskriptet fanns i samlingarna fransmännen tagit från Rom till Paris. Åkerblad var mycket intresserad av de grafiska problem som tydningen av okända skriftspråk innebar. Foto: Jens Gustafsson, Kungliga Biblioteket, N72.

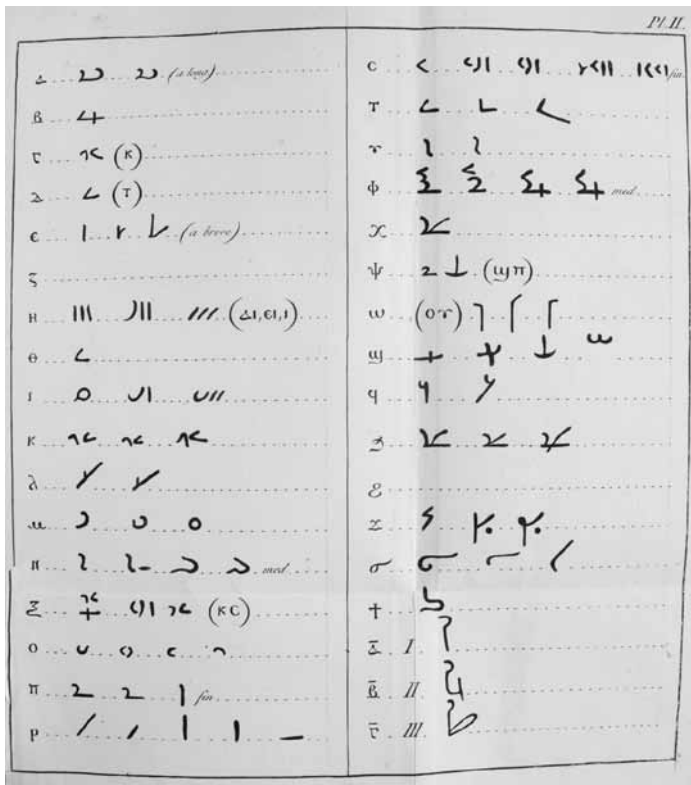

Fig. 3. Åkerblads demotiska alfabet i Rosettaskriften från 1802. Tecknen till vänster är den koptiska bokstav som enligt Åkerblad motsvarade ljudet av det demotiska tecknet. Detta är den plansch alla hänvisade till när man senare diskuterade "Åkerblads alfabet."

tion i demotiska. Han föreslog också mycket riktigt att de koptiska bokstäverna *shei*, 𐤱, *khei* 𐤨, *hori* 𐤨, *gangia* 𐤬, *shima* 𐤫 and *dei* 𐤥 var härledda från demotiskan.⁴⁶ (Figur 4)

Åkerblad bevisade vad många länge hade varit övertygade om: att koptiska var en senare variant av det egyptiska språk som använts redan under egyptisk forntid. Han var den förste som *läste* demotiska ord. Det måste understrykas att hans insats på intet sätt närmade sig en dechiffreering. Åkerblad förstod inte att den demotiska skriften – liksom hieroglyferna – var en blandning av fonetiska tecken (fonogram) och logogram. Han var fast i sin övertygelse att demotiska var en alfabetisk skrift. Åkerblads uppsats blev direkt uppmärksam i orientalistkretsar över hela Europa. En vän skrev uppskattande i *Le Moniteur universel* att ”M. Åkerblad [...] tycks född till att avslöja Orientens alla mysterier”.⁴⁷

Till slut blev Åkerblad utsedd till legationssekreterare i Haag. Åkerblad förstod att det skulle vara svårt att fortsätta det egyptiska arbetet om han lämnade Paris, men råddes av den svenska envoyén i Paris att acceptera erbjudandet.⁴⁸ Åkerblad lämnade Paris i november 1802. Han hade just hunnit uppleva effekterna av sin publikation. Det var inte bara Åkerblad som insåg att hans avresa var till förfång för dechiffreeringen. En artikel i *Der neue Teutsche Merkur* underströk riskerna med hans avfärd:

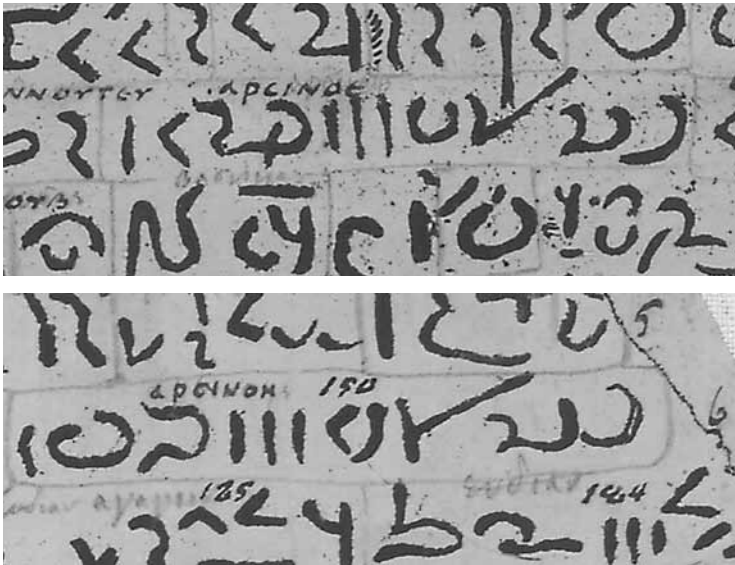

Fig. 4. Två detaljer från Åkerblads kopia av den demotiska texten, det tryck han slutligen fick från Society of Antiquaries i London efter att han publicerat sin Rosettauppsats 1802. Drottningen Arsinoës namn finns på rad 24 på den övre bilden, med Åkerblads klarskrift över det demotiska ordet. På den undre bilden finns samma namn på rad 6, nummer 150. Det andra tecknet från vänster (demotiska skrevs från höger till vänster) är det första tecknet i Åkerblads alfabet ovan, ett koptiskt A. KB, N71a. Foto: Jens Gustafsson, Kungliga Biblioteket.

Herr Åkerblad har till alla sina vänners sorg varit tvungen att lämna Paris då hans hov utsett honom till legationssekreterare i Haag. Denna förflyttning är speciellt beklaglig eftersom den tillintetgör det hopp man hade att Herr Åkerblad skulle dechiffrera den egyptiska [demotiska] delen av Rosettastenen, något han ställde stort hopp till om han hade kunnat förlänga sin vistelse i Paris.⁴⁹

Den tyska tidningens föraning var riktig. Åkerblad fortsatte inte sitt arbete. Nästa genombrott i dechiffreringen skulle komma mer än ett decennium senare.

Egyptiska studier och europeisk expansion

I många redogörelser för dechiffreringen ses perioden 1803–1815 som ett uppehåll. Perioden överensstämmer helt med kriget, som återupptogs 1803 och upphörde 1814–1815. Kriget hindrade kommunikationerna, det var för många omöjligt att resa – och ännu viktigare, det fanns få drivkrafter att återuppta ett arbete som krävde samarbete över nationsgränser.

En av de viktigaste komponenterna i dechiffreringen var tillgången till fler fornegyptiska texter, både hieroglyfiska och demotiska, men under kriget avstannade utbytet. Rosettastenen var viktig, men utan tillgång till nya texter och inskriptioner skulle dechiffreringen ha tagit ett annat förlopp. Arbetet med hieroglyferna fortsatte visserligen men i mindre skala och inga resultat uppnåddes. De flesta publikationer från denna tid har också förpassats till vetenskapshistoriens kuriosakammare. Åkerblad själv noterade 1814 att Rosettastenen vid ”its first discovery, appeared to attract the attention of all the learned throughout Europe, and [...] [that it] has since been neglected in an inconceivable degree”.⁵⁰

Dock pågick intensiva egyptiska studier inom andra områden. Ett av dem var egyptisk geografi. Åkerblad hade vid sina resor i Egypten blivit intresserad av såväl geografi som de språkliga problem som geografiska kunskaper gav upphov till. Geografisk information var av militär vikt och de franska ockupationstrupperna började genast efter invasionen 1798 att kartlägga landet. Åkerblad hade redan 1802 aviserat sin avsikt att skriva en uppsats om egyptisk geografi och ortnamn utifrån de uppgifter han samlat ur koptiska och arabiska manuskript.⁵¹ Under sin tid i Holland 1802–1803 arbetade han med ett manuskript i Leidens universitetsbibliotek av den arabiske 900-talsgeografen Ibn Hawqal.⁵² Åkerblads intresse för geografi och reseberättelser var säkerligen delvis sprunget ur hans egna upplevelser. Bidragande kan också ha varit att Carl Aurivillius länge hade studerat arabisk geografi.

Ett stycke ur Åkerblads dagböcker och en senare tryckt redogörelse för samma resa är talande om hur inställningen till Egypten förändrades. Under det rysk-turkiska kriget 1787–1792 hade han vid sin resa från

Fig. 5. En vy av Dumyat från 1760-talet. Staden hade antagligen förändrats mycket litet när Åkerblad besökte den 1788. Handel och sjöfart var dock begränsad på grund av det rysk-turkiska kriget. Flera år av låga Nilöversvämningar och dåliga skördar hade påverkat ekonomin negativt.⁵³

Palestina till Alexandria svårigheter att hitta ett skepp, detta var 1788 och året efter han besökte Alexandria och Kairo för första gången. Efter ett besök i Jerusalem återvände han till kusten: ”Återkommen til Jaffa nödgades jag där vänta 14 dagar innan jag kunde finna en liten båt at föra mig til Damiat. Ryska krytzare hade gjort dessa vaten så farliga at araberne ej vågade sig ut.”⁵⁴ (Figur 5)

I Dumyat [Damietta] lyckades han inte att hitta en båt och valde att fortsätta landvägen. Han gav sig iväg till häst vid solnedgången. För att undvika svårigheter var han utklädd till en turkisk soldat. Det var inte första gången han reste förklädd.

[Juli] 15. Jag lämnade denna stad. Jag red på en häst och var i sällskap med en enda man som red en kamel. Vi gav oss iväg vid solnedgången och efter några timmars marsch passerade vi en arm av Nilen. Vi vilade sedan några timmar på sanden alldeles invid havet. Vi red utmed havet hela nästa dag och såg under eftermiddagen bara en fattig by som bestod av några hyddor [...]⁵⁵

Området var glest befolkat. 1780-talets oroligheter i Egypten hade säkerligen bidragit till att kustbefolkning hade dragit sig längre inåt landet. Tjugotvå år senare skrev Åkerblad på nytt om samma resa.

Under de femton eller sexton timmar som det tog mig att resa från Damiat till Brulos såg jag ingenting annat än havet på ena sidan och öknen på andra. [...] Jag träffade inga andra levande varelser under denna resa än en enorm mängd havsspindlar som sprang extremt snabbt på sanden och när våra kameler närmade sig kastade de sig i havet.⁵⁶

Två saker är särskilt intressanta i sammanhanget. I den senare versionen red Åkerblad på en kamel och den fattiga byn hade bytts ut till total tomt. I Europa fanns det ojämförligt mycket mer kunskap om Egypten 1810 än 1788. I den senare versionen har Åkerblad bytt till ett transportmedel som mer passade en romantisk föreställning om Egypten. Ett glest befolkat kustområde har blivit helt övergivet. I de europeiska försöken att berättiga territoriell expansion var tomma områden ett av skälen för kolonisation. Visserligen medverkade Åkerblad inte själv i kolonisationsplanerna men detta innebär inte att han inte tagit intryck av den retorik som hade börjat att göra sig gällande. Åkerblad visste naturligtvis att Nildeltat inte var obefolkat. Han beskrev i ett brev till Gjörwell hur hans förklädnad gav honom säkerhet i ett redan 1788 oroligt område: ”Jag gjorde denna resa förklädd till turkisk soldat och jag är förtretad at hvarken min pung eller min tid tillät mig at bese hela Delta som äro oss så obekant och som min förklädnung satte mig istånd at göra med säkerhet”.⁵⁷ Deltat visade sig sedermera vara bland de svåraste områdena att underkuva för den franska ockupationsmakten.⁵⁸

När Åkerblad besökte Paris 1789 bar han fortfarande österländska kläder, vilket väckte uppmärksamhet. Detta gjorde uppenbarligen intryck på Sacy som mer än ett decennium senare kommenterade att Åkerblad var klädd i en ”costume grec” vid sitt besök.⁵⁹ Sambandet mellan orientaliska studier och europeisk expansion är omtvistat. Debatten har ofta urartat till kritik respektive försvar för dels enskilda orientalister, dels för disciplinen i sin helhet. En mer nyanserad ståndpunkt, som debattmässigt är tråkigare, är att visa hur orientaliska studier var i ständig växelverkan med politiska mål. Den franska invasionen av Egypten var ett resultat av fransk-brittisk rivalitet i Östra Medelhavet. Regionens läge i förhållande till territorier längre österut var en avgörande faktor. Frankrikes mål var framför allt att störa Storbritanniens handel med, och kolonisation av, Indien.⁶⁰

Åkerblad var sedan tidigare väl medveten om rivaliteten mellan de europiska stormakterna. Han hade kunnat följa maktkampen på nära håll under sina år i Konstantinopel och kommenterade tidigare brittiska äventyr i Kaspiska Havet: ”During the 1744 war between France and England the latter profited from its liaisons with Russia to obtain the permission to establish direct commerce and English navigation with Persia on the Caspian sea [...] The Policy of all European cabinets.” Åkerblad visste att konkurrensen om handel och territorier var ”alla europeiska regeringars politik”.⁶¹

Geografi och konkurrens

Som *Der neue Teutsche Merkur* hade förutspått kunde Åkerblad inte fortsätta med sina egyptiska arbeten när han lämnat Paris. Under tiden i Holland blev han tack vare sina vetenskapliga framgångar invald i det

parisiska *Institut National* i maj 1803. Efter nästan ett år i Haag blev Åkerblad utnämnd till legationssekreterare i Paris och i oktober 1803 var han tillbaka i den franska huvudstaden. De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Frankrike försämrades och efter att den svenske envoyén återkallats var Åkerblad under en kort period chargé d'affaires. Åkerblad hade inte tid att ägna åt sina studier. Hans depescher till Stockholm redovisar noggrant franska rykten och noterar lakoniskt Napoleons kommande upphöjelse till kejsare. Till slut beslöt den svenske kungen att bryta förbindelserna med Frankrike och Åkerblad beordrades i augusti 1804 att resa till Stralsund och där invänta order. Åkerblad lydde inte utan begav sig i stället till Italien där han levde till sin död 1819. Frankrike invaderade återigen Italien och när Åkerblad 1809 bosatte sig permanent i Rom hade staden och dess omkringliggande områden just blivit ett fransk departement, direkt styrt från Paris. Åkerblad återupptog nu sina egyptiska och geografiska arbeten och började skriva på den uppsats om egyptisk ortnamn och geografi, som han redan 1802 utlovat i sin artikel om den koptiska kursiven i *Magasin encyclopédique*.

Flera forskare hade likt Åkerblad börjat att intressera sig för egyptisk geografi. Det var inte av en tillfällighet som några av de mest framstående orientalisterna i Europa ägnade sig åt samma område. Tolkningen av hieroglyferna och demotiskan hade gått i stå, men det fanns rika möjligheter att studera landets geografi. Man misstänkte att ortnamn kunde vara viktiga nycklar i dechiffreringen; de har liksom personnamn en överraskande förmåga att överleva till och med språkbyten. Den franska invasionsarmén hade producerat nya kartor och man visste att en av de viktigaste utgångspunkterna för att kunna förstå egyptisk historia var en bättre kunskap om landets geografi. Nya källor tillkom, och även om bytet av manuskript från Egypten inte blev så rikt som Sacy hade hoppats, flödade information och föremål från Egypten till Europa.⁶² Intresset för Egypten ökade lavinartat. Sacys elev Étienne Quatremère (1782–1857) hade redan 1808 publicerat en bok om koptisk litteratur och arbetade nu med ett verk om egyptisk geografi. Sacy översatte själv en viktig arabisk geografisk verk och tillfogade ett antal andra källor, vilket gjorde hans utgåva till närmast ett geografiskt uppslagsverk över Egypten.⁶³

Även Champollion intresserade sig för allt som hade med Egypten att göra och skrev 1809: ”Vad gäller koptiskan har jag inte sysslat med annat efter vår påskledighet. Jag drömmer bara på koptiska [...] Kort sagt, jag är så *koptisk* att jag för att roa mig översätter allt som passerar mitt huvud till koptiska; jag pratar koptiska helt ensam (eftersom ingen kan höra mig).”⁶⁴ Åkerblad kunde förstå Champollions besatthet av koptiska. Han hade själv gått igenom en liknande period i Rom på 1790-talet. Men nu, 1810, var det i stället arameiska som gällde för hans del: ”sedan en månad, adjö grekiska, antikviteter, koptiska, samvaro, nöjen, jag sysselsätter mig inte med något annat än kaldeiska [arameiska]. Jag vet att det är galen-

skaper men vad skall man göra, jag har låtit mig dras med, och man tar inte tillbaka sitt förnuft på befallning”.⁶⁵

Efter ett år i Rom hade Åkerblad slutfört sin geografiska *Mémoire*. Han skickade den till Sacy i Paris och bad om att den skulle läsas upp på *Institut National* – sannolikt hoppades han att den skulle tryckas i någon av dess publikationer. Vid ett möte på Institutet den 21 september 1810 annonserade Sacy att han mottagit Åkerblads uppsats och den lästes upp den 11, 15 och 22 februari 1811.⁶⁶ Champollions bror, som var med på mötet i september, förstod att Åkerblad sysslade med egyptisk geografi och skrev direkt till sin bror hemma i Grenoble: ”Allas ögon är riktade mot Egypten [...] Åkerblad försöker sig på ditt fält [...] Sacy läste i går sin redogörelse över en *Mémoire* som handlade om koptiska namn på städer och byar; snabba på ditt tryck!”⁶⁷ Trycket i fråga var Champollions egen planerade bok om egyptisk geografi och historia. Han hade nu förstått att han hade konkurrenter och såg till att trycka en kort introduktion – ett slags prospekt för de två volymer som kom ut först 1814.⁶⁸ Champollion och brodern gjorde allt för att inte förlora tävlingen om att publicera först. Detta har blivit en *cause célèbre* i historierna kring Champollion och det verkar troligt att de talade osanning om när tryckningen startade.⁶⁹ Sacys och Champollions förhållande var ansträngt och om man skall tro Champollion gav Sacy inte någon publicitet åt Åkerblads geografiska *Mémoire*.⁷⁰ Champollion ville desperat läsa uppsatsen och skrev till en vän i Paris och bad om en grannliga tjänst:

Och nu till ett polisärende. Jag litar tillräckligt mycket på er vänskap för att inte frukta för att be er att göra spionens arbete. Det rör sig om att få reda på från M. de Sacy (och utan att det märks) vad det är för slags uppsats som M. Åkerblad har skickat till Institutet [...] Ni förstår hur mycket detta intresserar mig och att det är mycket viktigt för mig att veta hur jag skall förhålla mig i denna fråga.⁷¹

Champollion var redan utestängd från informationsutbytet men gjorde vad han kunde för att inte förlora sin position. Sacys elev Quatremère var i färd med att slutföra sitt verk om egyptisk geografi.⁷² Åkerblad kunde i Rom bara följa utvecklingen på distans och i efterskott. Han insåg att han hade förlorat tävlingen om att publicera först. När Åkerblads uppsats trycktes 1834, 24 år efter Åkerblad skickat den till Paris, försvarade sig Sacy: ”Jag ansåg då att det var meningslöst att ge någon publicitet åt M. Åkerblads uppsats. Han klandrade mig dock, inte utan grund, för att jag varit orsak till att han blev förekommen av M. Quatremère.” För att urskulda sig lade han till: ”jag ansåg det lämpligt att låta allmänheten få nöjet av att läsa den och på så sätt reparera den ofrivilliga skada jag gjort mig skyldig till gentemot författaren.”⁷³

Det är svårt att ta Sacys sena ursäkt på allvar. Han hävdar att Quatremère inte kände till Åkerblads arbete, trots att Quatremère var Sacys

elev. Åkerblad hade uppskattande citerat Quatremère i sin uppsats, men Quatremère citerade inte Åkerblad i sin – det skulle kunna ha tolkats som ett erkännande av att Åkerblad var först ut med offentliggörandet av en skrift i ämnet.⁷⁴ Tvärtom inskränker sig Quatremères omnämning av Åkerblad till en hänvisning till något Åkerblad utlovat men inte uppfyllt.⁷⁵ Åkerblad hade dock i sin uppsats förklarat det ord Quatremère anklagade honom för att inte ange etymologin för: "[etymologin] framgår tydligt av det koptiska ordet †MЄNƆWP, *Horus by*".⁷⁶ Trots Sacys försäkran är det svårt att tro att Quatremère inte hade haft tillgång till Åkerblads *Mémoire*.

Vi vet inte om Champollion lyckades få tag i Åkerblads uppsats eller ej, men 1812 inledde han en korrespondens med Åkerblad för att försöka finna ut om denne kommit vidare med den demotiska skriften. De utväxlade ett antal brev där egyptiska spörsmål diskuterades men även mer personliga frågor avhandlades. Champollion är i breven överraskande öppen om sina strider med Sacy och Quatremère.⁷⁷ Champollion blev lugnad när han förstod att han inte behövde frukta någon konkurrens i dechiffreringsarbetet från Åkerblad. Han skrev till samme vän som han tidigare bett att agera spion gentemot Sacy: "Denna idé kommer alltid att hindra Åkerblad och de som följer i hans spår från att nå framgång i arbetet [...] Jag har noga avhållit mig från att peka ut ursprunget till hans oförmåga för honom."⁷⁸

Åkerblads demotiska alfabet ansågs fortfarande 1814 vara ett av de viktigaste rönen kring Rosettastenen. När den engelske vetenskapsmannen Thomas Young (1773–1829) började att intressera sig för de egyptiska skriftspråken skrev han, liksom Champollion, till Åkerblad för att undersöka hur långt denne kommit i sitt arbete. Åkerblad lovade Young att underrätta honom om sina nya resultat och återvände till arbetet med den egyptiska skriften. Efter isoleringen i Rom under Napoleonskrigens sista år bad han Young skicka nyheter om egyptologisk litteratur, om någon sådan existerade. Han skrev till en italiensk bekant om sitt förnyade arbete:

Jag som inte vet något av värde, har [...] blivit övertalad att återuppta för några veckor mina gamla undersökningar av den trespråkiga inskriptionen från Rosetta [...] Detta tvingar mig att befatta mig med mycket långtråkiga saker, vilka av mig varit dömda till evig glömska sedan minst tio år.⁷⁹

Åkerblad överdrev, i verkligheten han hade arbetat vidare med en koptisk ordbok, sitt *alfabeto egizio*.⁸⁰ Han arbetade nu intensivt under några veckor och skickade via en bekant ett långt brev till Young i London där han presenterade en ny tolkning av de första raderna av den demotiska inskriften. Han skrev ytterligare brev till Young och några av dem publicerades i starkt redigerad form av Young, vilket missshagade Åkerblad.

Han ansåg att Young inte tillräckligt öppet hade redovisat källorna för sina slutsatser. Åkerblad skrev uppgifvet i sitt sista bevarade brev till Young:

I enter in no discussion about the objections you make to several of my readings, had I published them in my letter to Mr. de Sacy you might have adopted them as well as those contained in the same letter [Rosettapublikationen]. But having now formed a system of your own, you ought of course to disapprove of my conjectures. Todo puede ser, say the Spaniards, and perhaps your way of reading may be much better than my own. Only two or three persons in Europe can judge the matter. Our friend Mr. de Sacy I believe is not versed enough in the Coptic literature for to be admitted as a judge. Quatremère and Champollion are more advanced.⁸¹

Det var en liten grupp forskare som hade tillräckliga kunskaper för att komma vidare med dechiffreringsarbetet, och Åkerblad hade rätt i att det krävdes mycket goda kunskaper i koptiska för tolkningen av de fornegyptiska skriftspråken. Att Åkerblad inte var helt överens med Youngs metoder är tydligt. Han hade dessutom berättat för Young att Sacys kommentarer hade spelat en viss roll när han övergav sina egyptiska studier: ”I felt no further inclination to continue an investigation, in which nobody would have been interested, after such a declaration from one of the most learned men in France.”⁸²

Champollion kom senare att inse hur Åkerblad hade behandlats av Sacy och Young. När Champollion träffade Åkerblads vänner i Rom på 1820-talet hade han förstått mer om 1810-talets konkurrens och beskrev ”den djupa sinnesrörelse som hade drabbat honom när han hörde talas om [...] den svenske arkeologens och orientalistens många motgångar”. Champollion trodde att Sacy och Young ”även hade orsakat Åkerblads för tidiga och mycket beklagansvärda tystnad, och som 1819 dukade under av sin oförtjänta olycka”.⁸³ Åkerblad upphörde slutligen med sina egyptiska arbeten, men huruvida Champollion hade rätt i att han tystnat på grund av Youngs och Sacys behandling får vara osagt. Champollion själv hade inte heller direkt stöttat Åkerblads i hans fortsatta arbete med den demotiska skriften.

Nationalism och politik

I litteraturen kring dechiffreringen är de internationella rivaliteterna väl dokumenterade. Vad som mer sällan diskuteras är andra typer av skiljaktheter, till exempel nationell politik, deltagarnas sociala bakgrund eller nationella institutioners roll. Åkerblad fick inte något stöd från svenska institutioner och trots hans upprepade ansökningar fick han inte någon tjänst som tillät honom att kombinera vetenskapligt arbete med diplomatiska uppgifter. Det är talande att han blev invald i Göttingens vetenskapsakademi och det franska *Institut National* innan han blev – till en

början dessutom utländsk – ledamot i Vitterhetsakademien i Stockholm, en akademi som han i förtroende kallade ”vår sorgliga *belles lettres* akademi”.⁸⁴ Dock kunde Åkerblads dröm om en tillvaro som fri forskare understödd av en statlig tjänst – och ofta tycks han mena en sinekur – inte tas för givet ens i de länder, främst Frankrike och Storbritannien, som han hänvisade till i sina suppliker.

Sacy och Young tillhörde båda samhällets stöttepelare i sina hemländer med officiella uppdrag och akademimedlemskap. Åkerblads officiella karriär var misslyckad och Champollion fick en rimlig anställning och medlemskap i de viktiga akademierna först efter framgången med dechiffreeringen. Champollion kom från enkla förhållanden men hans far var bokhandlare och han hade viss tillgång till en lärd värld, inte helt olikt Åkerblads bakgrund som spegelmakarson med tillgång till högre samhällsklasser genom familjens deltagande i den herrnhutiska rörelsen. Champollion stödde helhjärtat Napoleon och Åkerblad hade på 1790-talet varit en brinnande revolutionsförespråkare som närde hopp om politiska förändringar i Sverige. Åkerblads karriär i utrikesförvaltning påverkades negativt av både det faktum att han inte var adlig och av hans politiska uppfattningar. Hans skrev i ett privat brev till en överordnad från Konstantinopel hur: ”man ansåg mig för en farlig upplysningsman som kände land, personer och förhållanden, och dessutom af en hårdnackenhets som ej låfvade at handla emot öfvertygelse.”⁸⁵

Sacy och Quatremère kom från burgna familjer. Quatremères far avrättades 1794 under Terrorn. Politiska övertygelser gick över nationsgränserna under 1810-talet och Sacy och Young förenades av sina rojalistiska åsikter. Sacy kritiserade Champollions stöd åt Napoleon under de ”hundra dagarna” 1815: ”Hans [Champollions] politiska uppförande under Ahrimans tre månaders välde har inte varit honom till heder”.⁸⁶ Sacy kallade Napoleon för *Ahriman*, en destruktiv sida av den zoroastriska gudomen *Ahura Mazda*. Dock lät sig Sacy adlas av Napoleon, något Champollion kommenterade lakoniskt.

Även religiösa uppfattningar var av betydelse. Sacy och Quatremère kom från jansenistiska katolska miljöer medan Young hade en from kväkarbakgrund. Åkerblad var utan tro och Champollion fick problem med kyrkan när det blev tydligt att den egyptiska historien ifrågasatte kristen kronologi. Det hävdas ofta att det sena sjuttonhundratalets orientaliska studier kännetecknas av sekularisering, vilket i vissa avseenden är korrekt. Nyare forskning har dock understrukit hur religiösa föreställningar fortfarande var avgörande för en stor del av 1800-talets orientalism. Aktörernas religiösa uppfattningar spelade ofta en tydlig roll i både deras vetenskapliga inriktning och i hur de relaterade till kollegor och konkurrenter.⁸⁷

Dechiffreeringen beskrivs oftast i termer av nationell konkurrens. Alltsedan Champollion presenterade sina resultat 1822 har det diskuterats hur de respektive aktörernas bidrag skall värderas. Champollion och

Young är fortfarande respektive lands favorit.⁸⁸ Hela förloppet under 1810-talet kan förstås tolkas som en normal akademisk strid: man slåss om vem som publicerar först, högre akademiker gynnar sina egna elever och ser till att de får publikationsmöjligheter medan andra utestängs. Dechiffreringen bjuder dock på förhållanden som förstärker flera av dessa beteenden, bland annat de turbulenta politiska skeenden som genererade ytterligare konflikter. Det går inte att undvika misstanken att till exempel Sacy själv rensade i sitt arkiv. Trots att vi vet att han och Åkerblad ofta korresponderade, båda refererar till varandras respektive brev, finns det inte ett enda brev från Åkerblad (eller utkast till Sacys svar) i Sacys mycket omfattande bevarade korrespondens.

Napoleonkrigen blev mot slutet allt intensivare och situationen i Rom förvärrades. En av Åkerblads bekanta rapporterade 1814, kort efter att nyheten om Napoleons fall hade nått Rom, att ”M. Åkerblad talar om att bege sig till Paris, han har mycket besvärliga finanser och får inga nyheter från Sverige.”⁸⁹ Han stannade dock kvar och en annan vän beskrev lakoniskt situationen nästa år: ”Åkerblad säljer alla sina böcker för att överleva.”⁹⁰

Efter att ha korresponderat med Sacy, Champollion och Young stod det klart för Åkerblad att det inte gick att delta i det egyptiska vetenskapliga arbetet från Rom. Han hade utlovat en fortsättning på sin geografiska *Mémoire* men av denna finns bara några spridda ark med anteckningar.⁹¹ Paris har ofta framhållits som orientalismens centrum under seklets första decennier. Åkerblad är ett exempel på att det pågick aktiviteter på andra platser men också på hur nödvändigt det var att ha goda kontakter, eller till och med att befinna sig i det vetenskapliga centret, för att fullt ut kunna delta i arbetet.

Åkerblads insats var till en början betydelsefull. Hans fasta tro på demotiskan som en enbart fonetisk skrift visade sig emellertid vara en återvändsgränd. Det är intressant att Champollion så sent som 1821 publicerade en kort skrift där han hävdade att demotiska och hieratiska (kursiva hieroglyfer) inte hade några fonetiska element över huvud taget: ”skriften i [icke-hieroglyfiska] egyptiska manuskript är *inte* *alls* alfabetisk” och fortsatte med att hävda att ”tecknen [...] är tecken för ting och inte för ljud.”⁹² Champollion hade i Åkerblads efterföljd länge trott att demotiskan var åtminstone delvis fonetisk, men hade drabbats av tvivel när han inte kunde komma vidare. Ett år senare löste han problemet genom att kombinera fonetiska och logogrammatiska element i läsningen av hieroglyferna. När detta var gjort kunde man snart läsa demotiskan.

Åkerblad var 1816–1818 bland annat sysselsatt med att leda arkeologiska utgrävningar på Forum Romanum. Hans ekonomiska situation hade förbättrats. Efter krigens slut hade Rom översvämmats av internationell adel och rika resenärer, som tog hans tjänster i anspråk. Åkerblad dog i Rom 1819, tre år innan Champollion presenterade sina första resultat

1822. Åkerblad nämns i varje framställning av den egyptiska dechiffre-
ringen, och även uppskattande av Champollion själv när han redovisade
sina föregångares resultat. Åkerblads insats gavs ibland en relativt fram-
skjutet plats, framför allt av dem som fortsatte med demotiska studier.⁹³
Hieroglyferna var i fokus under de första decennierna efter 1822 medan
demotiskan blev grundligt undersökt och beskriven först under 1840-talet.

Varför kom inte Åkerblad vidare i sin forskning? De konkreta skälen
har redovisats ovan. Han lämnade Paris för Haag och när han återvände
var hans arbete alltför tidskrävande. Han var tvungen att lämna Frank-
rike när Sverige bröt de diplomatiska förbindelserna och det vetenskap-
liga utbytet var starkt begränsat under kriget. Han hade inte tillgång till
nya texter från Egypten och i Rom fanns det mycket begränsade möjlig-
heter till egyptologiska diskussioner och dessutom var utländsk litteratur
svår eller omöjlig att få tag på. Misslyckandet med den geografiska upp-
satsen bör ha fått honom att förstå att möjligheterna att delta från Rom
var begränsade. Han gav helt enkelt upp och ägnade sig åt annat.

Dechiffreningens plats i orientaliska studier

I ett av sina brev till Åkerblad kallade Champollion denne orientalist.
Åkerblad svarade: ”PS. Vänligen Monsieur, kalla mig inte orientalist, en
titel jag inte förtjänar mer än den som hellenist eller turkolog. Min vis-
telse i Orienten ger mig ingen rätt att ta denna titel.”⁹⁴ Blygsamheten är
svår att ta på allvar. Av alla som var involverade i det egyptiska arbetet
på 1810-talet var Åkerblad den ende som över huvud taget hade besökt
Egypten eller Främre Orienten. Champollion besökte Egypten först efter
dechiffreningen och Sacy, Young och Quatremère lämnade aldrig Europa.
Åkerblad var naturligtvis orientalist enligt den samtida definitionen och
hade så varit i decennier. Det tydligaste beviset var dedikationen till Åker-
blad i *Magasin encyclopédique* efter framgången med Rosettaskriften
1802: ”SAVANT ORIENTALISTE, RESTITUTEUR DE L’ALPHABET
ÆGYPTIEN”.⁹⁵

Decennierna kring 1800 anses vara den period då orientaliska studier
började bedrivas enligt den moderna uppfattningen om disciplinens histo-
ria. Det är svårt att skriva om orientaliska studier utan att referera till
Edward Saids *Orientalism* (1978). Boken har utgjort grundvalen för tre
decenniers diskussion om orientaliska studier och om hur orientalisterna
interagerade med andra delar av det vetenskapliga samhället.⁹⁶ Said häv-
dar att de orientaliska studierna var en integrerad del av västvärldens
strävan efter makt och territorier. De bilder och föreställningar orienta-
listerna medverkade till att skapa har enligt Said varit inflytelserika i västs
förhållande till Orienten. En omfattande forskning om de orientaliska
studiernas historia och den nya historiografi som behandlar Osmanska
riket och Främre Orienten har fördjupat och nyanserat bilden av Europas

engagemang rörande Orienten. Fram träder här två vetenskapliga inriktningar som ibland kan tyckas vara skilda åt med vattentäta skott: dels en empirisk skola som publicerar nya resultat utifrån källforskning, dels en teoriinspirerad diskurs i Saids efterföljd. När dessa två riktningar möts hamnar debatten ofta i en återvändsgränd. Begreppen ”orientalism” och ”orientalist” har blivit så laddade att vissa forskare försökt att införa nya ord, till exempel ”orientologi” och ”orientolog”.⁹⁷

De forskare som vi diskuterar här – Åkerblad och hans kolleger – ansåg att egyptiska studier självklart tillhörde vad vi i dag kallar orientalistiska studier. Said och dagens debatt om ”orientalism” refererar däremot sällan till studiet av Egypten. Egyptologi är exempelvis summariskt behandlad i *Orientalism*, och debatten handlar sällan om Egyptens förislamiska historia.⁹⁸ Egyptologin själv har i flera avseenden levt sitt eget liv med förvånansvärt litet kontakt med andra discipliner.⁹⁹ Ett sätt att försöka kringgå den återvändsgränd som debatten om orientalismen ofta hamnar i är att uppmärksamma och diskutera tidigare studier kring disciplinens historia. Undersökningar av orientalistiska studiers historia började givetvis inte med Said och han stödde sig på ett antal tidigare forskare. Ett viktigt verk som diskuterar egyptologins plats i traditionen av orientalistiska studier är Raymond Schwabs *La renaissance orientale* (1950).¹⁰⁰ Schwabs bok är ett exempel på en tidigare studie som kan tillföra nya perspektiv och frågor. Hans centrala tes är att studiet av asiatiska språk och kulturer under 1700- och 1800-talen kan jämföras med den renässans som följde på 1400-talets studier av antiken. Schwab är till exempel intressant genom hur han inordnar dechiffreringen och egyptologin i ett större sammanhang. Han påpekar att flera skriftspråk tolkats redan före fornegyptiskan och ännu fler efter, och diskuterar dechiffreringen av hieroglyferna i jämförelse med andra språk:

The recovery of Sanskrit was only half due to Western genius. The other half was due to a transmission of knowledge that still lived in local tradition. The great difference between the deciphering of the language of the Hindu and that of the Egyptian, apart from the difference in the scripts themselves, is that the hieroglyphics had not been understood by anyone for centuries. Champollion performed a unique feat: he delivered up a secret no longer kept by any living person.¹⁰¹

Schwabs argument är att sanskrit inte var ett dött språk utan levde kvar i en lokal tradition i Indien och de europeiska forskarna kunde därför inte tillägna sig språket utan medverkan av indiska lärda. Läsande av sanskrit kunde alltså inte helt monopoliseras av västerländska forskare. Det andra ledet, om man läser Schwabs argument kritiskt i ljuset av begreppet ”orientalism” i Saids mening, är att Champollion, ensam och utan någon som helst lokal kunskap, återupplivade det döda språket och att detta gjorde dechiffreringen till en unik bedrift utan medverkan ”av någon levande

person”. Champollion läste förvisso hieroglyfer för första gången på många århundraden, men att som Schwab hävda att han gjorde detta utan ”kunskap som levde kvar i en lokal tradition” kan diskuteras. Champollion hade studerat koptiska med kopter i Frankrike och Åkerblad hade fått sina första erfarenheter av koptiska i Egypten. Åkerblad hade senare kontakt med egyptier i Paris och Rom, två städer som båda hyste grupper av invandrare och präster från Egypten och Mellanöstern.¹⁰² Utan en lång tradition av koptiska studier och utbyte mellan egyptier och européer skulle säkerligen tydandet av de egyptiska skriftspråken varit betydligt svårare.

Studiet av orientalismens historia har sällan lyckats att integrera egyptologin. Ett mycket omdebatterat försök – och som delvis kan läsas som ett inlägg i just orientalismens historia – är Martin Bernal's *Black Athena. The Afroasiatic roots of classical civilization*.¹⁰³ Bernal kan och bör kritiseras – något som också skett – för lättvindig hantering av sitt källmaterial. Icke desto mindre är hans, i den första av hans tre volymer, analys av hur Egyptens och Främre Orientens historia skiljdes från grekisk historia tankeväckande. Bernal nästintill hjälteförklarar Champollion och ser honom som en föregångare till sin egen teori om Egyptens stora inflytande på grekisk och västerländsk civilisation.

Forntida egyptiskt inflytande i Östra Medelhavet är en ständig källa till debatt. Det är uppenbart att bland andra Åkerblad hade en betydligt öppnare inställning till orientaliskt och egyptiskt inflytande på till exempel grekisk klassisk kultur än vad som under den senare delen av 1800-talet kom att bli den förhärskande uppfattningen. Åkerblad skrev ett pionjärverk om grekiska magiska formler på blybleck, föremål som idag går under namnet *curse tablets*. Han var den förste som ingående försökte att analysera dessa magiska besvärjelser. Han redovisade tydligt österländska influenser och var på det klara med att magi var ständigt närvarande även under den tid som ansågs vara höjdpunkten av grekisk civilisation.¹⁰⁴

På samma sätt som det sker stora förändringar och landvinningar inom osmansk historiografi – revideringen och nyanseringen av myten kring osmansk ”nedgång” är ett typiskt exempel – vidgas nu undersökningarna kring de orientaliska studiernas och egyptologins historia. Bilden av orientalismens historia nyanseras ständigt och den tidigare polariserande bilden av ”orientalism” i Saids mening blir svårare och svårare att upprätthålla.¹⁰⁵ På ett liknande sätt som orientalismens historia har egyptologins historia börjat studeras mer ingående, och då inte bara i mening av en europeisk disciplin. Detta har lett till omvärderingar av till exempel det forna arabiska intresset för egyptisk historia. En vanlig fördom är till exempel att de arabiska erövrarna var ointresserade av Egyptens forntid. Egyptologen Okasha El Daly har genom att undersöka ett antal medeltida arabiska källor visat att det tvärtom fanns ett kontinuerligt sådant intresse.¹⁰⁶

Föraktad av Sverige och varje Svensk

Även om nya landvinningar inom egyptologins och de orientaliska studiernas historia visar att uppfattningar om Orienten varit mer mångfacetterade än vad som tidigare hävdats är det svårt att förneka en av Suids centrala teser: Paris centrala roll i orientaliska studier under början av 1800-talet. De individuella forskarnas nationalitet var som visat ovan viktig för deras möjligheter att medverka i det egyptologiska arbetet. Nationalitet spelade en central roll i dechiffreringen och Åkerblads härkomst var en av de avgörande faktorerna som påverkade hans arbete kring de egyptiska skriftspråken. Hans nationalitet blev även avgörande under hans tid i Italien och för hans eftermäle. Åkerblad hänvisade till sin vetenskapliga berömmelse i en supplik 1811 då han sökte en anställning eller en pension från den svenska staten: ”jag är den förste svensk som har äran att vara medlem av Institut de France och var än jag befinner mig bringar jag ära till mitt fosterland.”¹⁰⁷ Trots det visste han att hans vetenskapliga framgångar inte var intressanta i ett svenskt sammanhang. Åkerblad blev sällan uppmärksam i Sverige och notiserna om hans egyptiska arbete i svenska publikationer är få.¹⁰⁸ Först när en svensk tradition av egyptologiska studier etablerats i Sverige under andra hälften av 1800-talet uppmärksammades Åkerblads egyptiska arbeten.¹⁰⁹ Det är svårt att dra slutsatser från tystnader men i Åkerblads fall omfattades hans arbete inte bara av tystnad utan han blev även personligen hårt kritiserad i Sverige efter sin död. (Figur 6)

Bland de resenärer som kom till Rom efter krigen fanns även svenskar. En av dessa, författaren Per Daniel Atterbom, skrev till sin vän Erik Gustaf Geijer:

Byström talar om Sverige och Carl XIV med värme, och liknar således ej Åkerblad, som enligt sägen så långt drifver sin ovilja mot sitt fädernesland, att han gifver sig ut för Dansk*. Denne Åkerblad bor endast några steg ifrån mig, men jag går ej visst till honom. Den, som föraktar Sverige, bör föraktas af Sverige och hvarje Svensk tillbaka; i synnerhet om han sjelf är Svensk till sitt ursprung. Åkerblads tänkesätt är så mycket föraktligare, i fall hvad som sägs är grundadt, som endast en förolämpad egoism lär der till vara orsaken.¹¹⁰

Asterisken hänvisar till några delvis förstörda rader i nedre kanten av brevet: ”*säger man i Tyskland, derom vet Byström ingenting, men han har deremot berättat [?] andra anekdoter”. Atterbom erkänner här att en annan svensk permanent bosatt i Rom, skulptören Niklas Johan Byström, inte visste något om Åkerblads förnekande av Sverige. När Atterbom återvänt till Sverige publicerade han sina brev i redigerad form. Han upprepade ”den som föraktar Sverige” etc. men omdömet hade hårdnat och varje osäkerhet försvunnit: ”Åkerblad, som drifver sin ovilja mot det oskyldiga hemlandet ända till den ytterlighet, att han gifver sig ut för

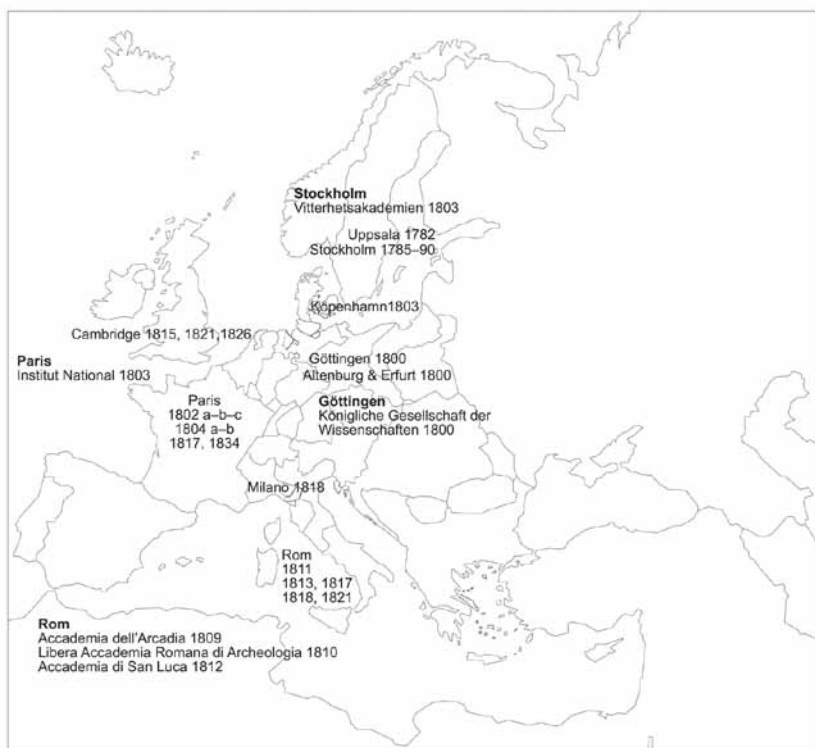

Fig. 6. Åkerblads publikationer består mest av kortare uppsatser och artiklar. Årtalen representerar publikationer och städerna publikationsorter. 1782 refererar till Åkerblads avhandling och 1785–90 till de utdrag ur brev som Gjørwell publicerade. Städerna markerade i fetstil är där Åkerblad blev invald i lokala akademier. Gränserna är de som förhandlades fram under Wienkongressen 1814–5 och som återetablerade stater som hade uttraderats under krigen.

Dansk, och bland utlänningar söker hvarje möjlig anledning att skildra Svenskarne såsom barbarer och dumhufvuden.”¹¹¹ Ryktet fortsatte att leva sitt eget liv och en resenär som träffat Atterbom i Rom repeterade anklagelsen med ett bisarrt tillägg: ”Ackerblad, som kalder sig dansk og har afslaaet et Professorat i Upsal fordi han fandt det for *kalt* der.”¹¹²

Atterbom kände till Åkerblads död när han redigerade sitt brev. Byström hade skrivit till honom: ”Så vi äro blott in alles 3 svenskar i Rom sen Åkerblad inlogerat sig vid Cayi Sesti Pyramide. Jag vet ej huruvida den lerda verlden i honom gjorde en förlust som god Svensk war det ingen – hwila nu hans ben i Ro.”¹¹³ Pyramiden är ett romerskt gravmonument från runt år 0 som ligger i anslutning till den icke-katolska gravplatsen i Rom. Byström visste att Atterbom var kritisk till Åkerblad och försökte troligen att dämpa Atterboms kritik, men Åkerblad var död och hade ingen som försvarade honom i Sverige. Atterbom var väl medveten om Åkerblads rykte som framstående vetenskapsman men detta hindrade honom inte att publicera sin kritik.

Ryktesspridningen var framgångsrik, men i motsats till vad som hävdades upprätthöll Åkerblad kontakter med Sverige och svenskar ända fram till sin död.¹¹⁴ Atterboms omdöme om Åkerblad är ett typiskt uttryck för idéer om nationell identitet som – liksom i många andra europeiska länder – var på väg att bli allt viktigare. Atterbom själv var inte särskilt positivt inställd till andra svenska besökare i Rom och skrev i samma brev till Geijer: ”Liksom Sveriges Adel och Militärer i allmänhet, förstå de sig förmodligen blott på uniformer, baler, hästar, h[oro]-r och hundar. När man dertill lägger åtskilliga kocks- och kyparkunskaper, är ju hela omfånget af våra adliga ynglingars verlds-åskådning till fullo betecknad.” Men dessa ynglingar kritiserade inte Sverige och Atterbom publicerade givetvis inte ett sådant fördömande av den svenska överklassen. Den katastrofala förlusten av Finland och de svenska provinserna i Nordtyskland hade gjort det smärtsamt klart att Sveriges tid av inflytande i Europa var slutgiltigt över. Att kritisera det sargade fosterlandet accepterades inte. Åkerblads ställning som berömd vetenskapsman gjorde saken extra känslig.

Åkerblads egyptiska studier är ett exempel på hur såväl vetenskap som individuella forskare påverkades av de turbulenta förhållandena som följde på den franska revolutionen. Åkerblads intressen och kunskaper var breda; de egyptiska arbeten som diskuterats här var endast en del av hans vetenskapliga gärning. Redogörelsen har syftat till att dels problematisera bilden av egyptologin före 1822, dels att belysa hur en relativt okänd enskild forskargärning kan knytas till ett antal diskussioner inom vetenskapshistorien. Som diskuterats på flera ställen ovan är det svårt att undvika nationella perspektiv, icke desto mindre kan Åkerblads medverkan i den egyptiska dechiffreringen endast förstås i ett större internationellt sammanhang.

Summary

To read Egyptian. J. D. Åkerblad and oriental studies during war and invasion. By Fredrik Thomasson. The article traces Johan David Åkerblad's contributions to one of the 19th century's most famous scientific triumphs, the decipherment of hieroglyphs. Egyptology often counts its birth from 1822 when hieroglyphs first could be read; the focus here are on the preceding decades of Egyptian studies. Åkerblad, the son of a mirror-maker, was born in Stockholm in 1763. That he was born a commoner and supported radical political ideas was an important factor in his less than successful Swedish career. He was a precocious oriental linguist who already before leaving Uppsala university was well versed in classical languages as well as in Arabic and Turkish. Throughout his diplomatic postings in Constantinople between 1784 and 1797 he travelled widely in the Eastern Mediterranean. He knew the local languages well enough to travel in disguise.

While in Rome during the French occupation in 1798–1799 Åkerblad studied Coptic. He was invited to join the French invasion of Egypt in 1798 on the grounds of his exceptional knowledge of languages, but chose to decline. He was an acute observer of European expansionist intentions and commented ironically on both French and British ambitions in the Eastern Mediterranean. In Paris in 1802 he was given access to a print of the Demotic inscription from the Rosetta stone that had been found in the Nile Delta. The same year he published a treatise on the Demotic inscription and became instantaneously famous in orientalist circles and was in 1803 elected member of the *Institut National* (today's *Institut de France*). Åkerblad managed to read some signs and words in the Demotic text and proved that ancient Egyptian was the ancestor of Coptic. He was, however, hindered by his conviction that Demotic was purely phonetic; this hurdle was only overcome when Jean-François Champollion completed the decipherment of hieroglyphs. It was then understood that the Demotic script was a mixture between phonetic and logographic signs. Åkerblad was ordered to leave Paris when the Swedish government broke off diplomatic relations with France in 1804, but instead of returning to Sweden he went to Italy where he died in Rome in 1819. During his adult life he only spent a few years in Sweden.

The article argues that pre-decipherment Egyptology can not be divided from the turbulent decades in the wake of the French revolution. The stages in the decipherment coincided almost perfectly with the Napoleonic wars and both international and national politics played a pivotal role in the development of oriental and Egyptian studies. Åkerblad continued his Egyptian studies in Italy and corresponded with the French orientalists Silvestre de Sacy and Champollion and the British polymath Thomas Young. Nevertheless, he never managed to publish his Egyptian treatises and it is evident how national goals of academies and learned societies were highly influential in both science in general and for individual careers. Early Egyptology has sometimes been used as an example of international scientific co-operation, a claim refuted here. It is further argued that the history of Egyptology may benefit from being contextualized within a larger context of oriental studies. By briefly discussing the debate concerning Edward Said's concept of "orientalism", as well as referring to recent Eastern Mediterranean historiography, such a context is suggested.

Noter

1. Se vidare min avhandling (Florens, 2009) och en kommande monografi: *The life of J.D. Åkerblad. Egyptian decipherment and orientalism in revolutionary times* (Leiden, 2011).
2. Gustaf Erik Lundstedt: *Anteckningar öfver Egyptens handel och dess näringsars tillstånd; jemte reflexioner öfver nordiska handeln med Egypten. Åren 1822, 1823 och 1824* (Stockholm, 1825), 99; Leos Müller: *Consuls, corsairs and commerce. The Swedish consular service and long-distance ship-*

ping, 1720–1815 (Uppsala, 2004); Fredrik Thomasson: ”With the sabre in one hand and the Koran in the other”. Turkish seamen in the Baltic and the decline of Swedish-Ottoman relations in the 1790s.” i *Forum Navale* 66 (2010).

3. George Baldwin: *Political Recollections relative to Egypt...* (London, 1802), 6; Rosemarie Said Zahlan: ”George Baldwin. Soldier of fortune” i P. Starkey & J. Starkey (red.): *Travellers in Egypt* (London, 2001); Maya Jasanoff: *Edge of empire. Lives, culture and conquest in the East, 1750–1850* (New York, 2005), 127ff.

4. Bergstedt till Nils von Rosenstein, till sjöss mellan Stanchio och Samos, 12/6 1795, UUB, F 651 a.

5. Åkerblad till Gjörwell, Aleppo 24/8 1786, KB, Ep G 7:15, no. 25.

6. Åkerblad till Gjörwell, Marseille, KB, Ep. G 7:13, nr. 5. Originalet odaterat men när Gjörwell publicerade utdrag ur brevet var det daterat 1/3 1789, vilket anges nedan. *Älmäna Tidningar*, No. 41, 8/4 1789, 321.

7. För en inflytelselik analys av Egyptisk politik under 1600- och 1700-talen se Jane Hathaway: *The politics of households in Ottoman Egypt. The rise of the Qazdağlis* (New York, 1997).

8. ‘Abdul Rahman al-Jabarti: *Abd-al-Rahman al-Jabarti's History of Egypt*, Thomas Philipp & Moshe Perlmann (red.), 5 vol. (Stuttgart, 1994), 2:139: ”the land turned to waste, highway robbery flourished [...] security was non-existent and the roads were impassable except with protective escort, then at a dangerous risk. The peasants abandoned their villages because of the lack of irrigation and because of the oppression.” Alla överläggningar är mina om inte annat anges.

9. Åkerblad till Gjörwell, Konstantinopel 28/12 1787, KB, Ep G 7:17, no. 105.

10. Ibid.

11. Bergstedt till Rosenstein, Alexandria 12/5 1795, UUB, F 651 a.

12. Åkerblad till Gjörwell, Konstantinopel 28/12 1787, KB, Ep G 7:17, no. 105.

13. Osmansk ”nedgång” håller i många aspekter på att omvärderas. För en översikt se t.ex. Caroline Finkel: ”The treacherous cleverness of hindsight”. Myths of Ottoman decay” i Gerald Maclean (red.): *Re-orienting the Renaissance. Cultural exchanges with the East* (Basingstoke, 2005); Om ”nedgångsmyten” i Kairo och Aleppo se André Raymond:

Grandes villes arabes à l'époque ottomane (Paris, 1985), 118ff.

14. Nelly Hanna: *In praise of books. A cultural history of Cairo's middle class, sixteenth to the eighteenth century* (Syracuse, N. Y., 2003); idem: ”Culture in Ottoman Egypt” i M. W. Daly (red.): *Cambridge history of Egypt*, vol. 2. (Cambridge, 1998), 97ff; Åkerblad listar arabiska astronomer, Vatikanbiblioteket, Vat. lat. 9785, f. 21r. Om Åkerblads anteckningsböcker i Vatikanbiblioteket se min kommande artikel: ”Tra Grecia e l'oriente. I taccuini di J. D. Åkerblad. Vaticani Latini 9784–5” *Miscellanea Bibliothecae Apostolicae Vaticanae* (2011).

15. Åkerblad, Vatikanbiblioteket, Vat. lat. 9785, f. 14r: ”Les habitants d'Égypte et surtout les Coptes prononçant le Kaf presque comme un gain.”; Ordlista ff. 32t–33r, under rubrikerna: Tunis Haleb Masr.

16. al-Jabarti: *History*, 2:228: ”On Tuesday the 16th (6 March 1787) some 30 heads of slain southerners arrived. They were thrown on a bed of date palm branches near the gate of the Citadel in Rumayla and were left there for three days before being buried.”

17. Ibid., 2:230: ”It was again announced that women should not go to the markets, the reason being the occurrence of several incidents involving women and soldiers. In one case, about 70 murdered women had been found buried in the stables at the house of a Yüsuf Bey”.

18. Erik Bergstedt beskriver i sitt inträdestal i Vitterhetsakademien känslan av osäkerhet som rädde vid ett besök i Kairo 1795 och hur en utflykt till pyramiderna liknade en militärexpedition trots närheten till stadskärnan. Erik Bergstedt: *Inträdestal i Kongl. vitterhets-, historie- och antiqvitets-academien den 1 november 1803*, KVHAA Handlingar 9 (Stockholm, 1811). Svenska besök i Egypten behandlas av Bengt Julius Peterson men dock utan att nämna till exempel Bergstedt: ”Swedish travellers in Egypt during the period 1700–1850” i *Opuscula Atheniensia* 8 (1967).

19. Åkerblad till Gjörwell, Konstantinopel 28/12 1787, KB, Ep G 7:17, no. 105.

20. al-Jabarti: *History*, 3:264: ”He was one of the major causes of the ruination of Egypt [...] Perhaps with his end these evils will cease.”

21. Christian Callmer: ”Johan David Åkerblad. Ett bidrag till hans biografi” i *Lychnos*

(1952); omtryckt med smärre ändringar och uppdaterad bibliografi i idem: "Johan David Åkerblad" i *In Orientem. Svenscars färder och forskningar i den europeiska och asiatiska Orienten under 1700-talet* (Stockholm, 1985), 200. Nedan refererar jag till den senare upplagan.

22. Courier till Adam Klewanski, Rom 8–14/1 1799, i *Paul-Louis Courier. Correspondance générale*, Geneviève Viollet-le-Duc (utg.), 3 vol. (Paris, 1976–85), 2:106–7: "Le pain n'est plus au rang des choses qui se vendent ici, chacun garde pour soi ce qu'il en peut avoir au péril de sa vie." "Les monuments de Rome ne sont guère mieux traités que le peuple."; Åkerblads lista över konstnärer i Rom, KB, N72.

23. Zoëga till Stefano Borgia, Rom 17/10 1798, i *Georg Zoëga (1755–1809). Briefe und Dokumente*, Øjvind Andreasen & Karen Ascani (utg.), kommande, brev 769a: "Åkerblad studia con molto fervore la lingua Copta, e ne sa a quest'ora più di me."

24. För receptionen av den koptiska kyrkan och språket i Europa se Alastair Hamiltons utomordentliga *The Copts and the West, 1439–1822. The European discovery of the Egyptian church* (Oxford, 2006).

25. Napoleon till Monge, Paris, 2 & 5/4 1798, i *Correspondance de Napoléon 1er* (Paris, 1860), vol. 4, brev nr. 2471 & 2479; Monge till Napoleon, Rom 16 & 27/3 1798, i Clément de La Jonquière: *L'expédition d'Égypte*, 5 vol. (Paris, 1899–1907), 1:321–23, 327; Monge till Napoleon, Rom 20/3 1798, i Louis de Launay: *Un grand français. Monge, fondateur de l'école polytechnique* (Paris, 1933), 189.

26. Åkerblad till Schering Rosenhane, Rom 5/8 1798, UUB, G 231 h.

27. al-Jabarti: *History*, 3:9: "All his talk is incorrect and its author to be cursed."

28. Sacy till Münster, Paris 12/1 1800, Kungliga Biblioteket, Köpenhamn [KBK], NKS 1698.

29. Yves Laissus: *L'Égypte. Une aventure savante: avec Bonaparte, Kléber, Menou, 1798–1801* (Paris, 1998), 557.

30. Sacy till Münster, Paris 10/4 1801, KBK, NKS 1698: "Et pour un homme d'honneur, une promesse est une dette."

31. Henry Laurens: *Les Origines intellectuelles de l'expédition d'Égypte. L'orientalisme islamisant en France, 1698–1798* (Paris & Istanbul, 1987); idem: *Orientales I.*

Autour de l'expédition d'Égypte (Paris, 2004); idem: *L'expédition d'Égypte 1798–1801* (Paris, 1989); Yves Laissus: *L'Égypte*; Patrice Bret (red.): *L'expédition d'Égypte. Une entreprise des Lumières, 1798–1801* (Cachan, 1999).

32. Siffrorna är fortfarande diskuterade, den bästa sammanfattningen är Philippe de Meulenaeres som också publicerar befintliga källor: *Bibliographie raisonnée des témoignages de l'expédition d'Égypte (1798–1801)* (Paris, 1993), 239–82.

33. Marie-Noëlle Bourguet: "Des savants à la conquête de l'Égypte? Science, voyage et politique au temps de l'expédition française" i Bret: *L'expédition*, 21: "Mais la question de l'articulation entre ces deux aspects – le politique et le savant – reste dans l'ombre."

34. Se exempelvis temanumret "L'expédition de Bonaparte vue d'Égypte" av *Égypte monde arabe, deuxième série* 1 (1999).

35. *Courier de l'Égypte*, N.º 37, 29 Fructidor, VII.º année de la République (15/10 1799): "Cette pierre offre un grand intérêt pour l'étude des caractères hiéroglyphiques; peut-être même en donnera-t-elle enfin la clef." "son absence ne doit causer aucune inquiétude aux Français ni aux Egyptiens; toutes ses actions n'auront pour but que le bonheur des uns et des autres"

36. Brev från Major General H. Turner, London 30/5 1810, *Archaeologia* 16 (1812), 214.

37. Åkerblad till Münster, Stockholm 31/10 1800, *Frederik Münster, Et Mindeskrift* (utg.): Øjvind Andreasen, 7 vol. (Köpenhamn, 1925–49), 5:2: "surtout comme les savans en France ne paroissent pas se presser de communiquer ce rare monument avec les étrangers, peut-être pour ne pas être frustrés de la gloriolle d'interpréter les Hieroglyphes".

38. Sacy till Münster, Paris 10/4 1801, KBK, NKS 1698: "Je n'ose vous en donner une copie, de peur de cette communication ne déplût à l'Institut."

39. Sändlistan var betydligt längre än den förteckning av institutioner man vanligen utbytte publikationer med. Society of Antiquaries of London, Council Book, 8/7 1802. Åkerblad blev förbigången i första utskicket men blev senare inkluderad: "Ordered that impressions from the plate containing the Greek inscription, on the celebrated stone with three inscriptions be sent to [...] Mr. Åkerblad at Paris [...] which had been overlooked in the former order of Council." So-

ciety of Antiquaries of London, Council Book, 3/12 1802.

40. Åkerblad till Göran Silfverhielm, Haag 17/5 1803, KB, Ep. S 16, nr. 55.

41. Richard Parkinson: *The Rosetta Stone. British Museum objects in focus* (London, 2005), 46.

42. Jean Leclant: "Aux sources de l'égyptologie européenne. Champollion, Young, Rosellini, Lepsius" i *Académie des inscriptions et belles-lettres. Comptes rendus des séances de l'année 1991*, 744: "aspect profondément européen de sa personnalité et de son action. Ceci invite à nous engager d'abord dans la présentation d'une communauté scientifique pan-européenne, alors particulièrement active."

43. Étienne Quatremère: *Recherches critiques et historiques sur la langue et la littérature de l'Égypte* (Paris, 1808), 108: "s'est livré avec une ardeur infatigable à l'étude de la langue Copte".

44. Åkerblad: "Lettre au C. Silvestre de Sacy sur la découverte de l'écriture cursive copte" i *Magasin encyclopédique* 7 (1801), t. 5, 489–494, daterad 18 nivôse an X (8/1 1802, årgångarna följer revolutionskalendern); Pascale Rabault: "Réseaux internationaux de l'orientalisme naissant. Le *Magasin encyclopédique* comme relais du savoir sur l'Orient" i Geneviève Espagne & Bénédicte Savoy (red.): *Aubin-Louis Millin et l'Allemagne. Le Magasin encyclopédique – les lettres à Karl August Böttiger* (Hildesheim, 2005).

45. Åkerblad: *Lettre sur l'inscription égyptienne de Rosette. Adressée au C.^{em} Silvestre de Sacy, Professeur de langue Arabe à l'école spéciale des langues Orientales vivantes, &c* (Paris, 1802).

46. Dock har det koptiskas *dei* † ursprung nyligen diskuterats. Rodolphe Kasser: "Aux origines des alphabets de l'Égypte copte. Leur ti de forme si chrétienne leur est-il venu de Rome?" i Monika R.M. Hasitzka et al. (red): *Das alte Ägypten und seine Nachbarn. Festschrift zum 65. Geburtstag von Helmut Satzinger; mit Beiträgen zur Ägyptologie, Koptologie, Nubiologie und Afrikanistik* (Krems, 2003).

47. Jean-Baptiste-Gaspard D'Ansse de Viloisin: *Le Moniteur universel*, 18 vendémiaire an 11, (10/10 1802), 68: "M. Akerblad [...] semble né pour dévoiler tous les mystères de l'Orient."

48. Åkerblad till Gustaf Carl Fredrik Löwenhielm, Paris 25/9 1802, RA, Diplomatika, Hollandica 1000, Brev till Löwenhielm.

49. "Nachrichten aus Paris", 14/12 1802, *Der neue Teutsche Merkur* 1 (1803), 79: "Hr. Akerblad hat zum Leidwesen aller seiner Freunde, Paris verlassen müssen, da ihn sein Hof zum Gesandtschaftssekretär im Haag ernannt hat. Diese Versetzung ist besonders auch darum unangenehm, weil durch sie die Hoffnungen zernichtet werden, welche man hatte, daß Hr. Akerblad den ägyptischen Theil der Rosettschen Inschrift entziffern würde, wozu er große Hoffnung hatte, wenn sich sein Aufenthalt in Paris verlängert hätte."

50. Åkerblad till Thomas Young, Rom 31/1 [1815], BL [British Library], Add. 21,026, f. 1–10. I Youngs översättning i *Museum criticum; or, Cambridge Classical Researches* (1816), omtryckt 1826, 181; Erik Iversen: *The myth of Egypt and its Hieroglyphs in the European tradition* (Köpenhamn, 1961); Cameron Allen: "The predecessors of Champollion" i *Transactions of the American Philosophical Society*, New Series, 44:5 (1960).

51. Åkerblad: *Cursive copte*, 494.

52. KB, N72.

53. *Carsten Niebuhrs Reisebeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Ländern*, 2 vols. (Köpenhamn, 1774–1778), 1:pl. 8. Niebuhrs läsvärda reseberättelser och beskrivning av Arabien finns i moderna danska översättningar på Vandkustens förlag (Köpenhamn, 2003–2009).

54. Åkerblad to Gjörwell, Marseille 1/3 1789, KB, Ep G 7:13, no. 5.

55. Åkerblad, Vatikanbiblioteket, Vat. lat. 9785, f. 43r: "15. Je quittais cette ville. J'étois à cheval accompagné d'un seul homme monté sur un chameau. Nous partîmes vers le coucher du soleil après quelques heures de marche nous passâmes une branche du Nil. Nous nous réparâmes ensuite pendant quelques heures sur la sable tout près de la mer. Nous côtoyâmes ensuite la mer pendant tout le lendemain et ne vîmes que dans l'après midi un seul misérable village consistant de quelques huttes".

56. Åkerblad: "Mémoire. Sur les noms coptes de quelques villes et villages d'Égypte par M. Akerblad" i *Journal Asiatique*, 2 ser., 13 (1834) (Avril) 337–77, (Mai) 385–435, 369: "Pendant quinze ou seize heures que j'ai employées pour me rendre de Damiat à Bruslos, je n'ai vu que la mer d'un côté et le désert

de l'autre. [...] Je n'ai pas même rencontré d'êtres vivants pendant tout ce trajet, qu'une foule innombrable d'araignées de mer qui couraient avec une rapidité extrême sur le sable, et à l'approche de nos chameaux se précipitaient dans la mer."

57. Åkerblad till Gjörwell, Marseille 1/3 1789, KB, Ep. G 7:13, nr. 5.

58. Åkerblads vän Dominique Vivant Denon beskrev de militära utmaningarna: *Voyage dans la basse et la haute Égypte, pendant les campagnes du général Bonaparte*, 2 vol. (London, 1802), 1:50–4.

59. Sacy till Münter, Paris 4/6 1800, KBK, NKS 1698.

60. Men det fanns också planer att odla upp Egypten med europeiska metoder. Frankrike hade förlorat inkomster och råvaror från sina viktiga sockeröar i Västindien under kriget. Den svenske kolonialförespråkaren C. B. Wadström var inblandad i planerna för fransk agriskulturell expansion i Egypten. Carl Ludwig Lokke: *France and the colonial question. A study of contemporary French opinion 1763–1801* (New York, 1932).

61. Åkerblad, Vatikanbiblioteket, Vat. lat. 9785, f. 16v. Åkerblad observerade med stigande missnöje bortforslingen av antikviteter från det osmanska Grekland, se min artikel: "Justifying & criticizing the removals of antiquities in Ottoman lands. Tracking the Sigeion inscription" i *International Journal of Cultural Property* 17:3 (2010).

62. Oleg V. Volkoff: *À la recherche de manuscrits en Égypte* (Kairo, 1970), om den franska invasionen 132f.

63. Abdallatif al Baghdadi: *Relation de l'Égypte* (Paris, 1810), Åkerblad nämns 397.

64. Champollion till Champollion-Figeac, Paris 2/4 1809, i Champollion: *Lettres à son Frère. 1804–1818*, Pierre Vaillant (utg.), (Paris, 1984), 24–5: "Quant au copte, je ne fais que cela depuis nos vacances de Pâques. Je ne rêve que copte [...] Enfin je suis si copte que pour m'amuser je traduis en copte tout ce qui me vient dans la tête; je parle copte tout seul (vu que personne ne m'entendrait)."

65. Åkerblad till Friederike Brun, Rom 7/2 1810, KBK, NKS 1992, c. 147: "depuis un mois, adieu grec, antiquités, copte, sociétés, amusmens, je ne m'occupe plus que de chaldéen. Je sais bien que c'est une grande folie, mais que voulez vous, je me suis laissé entraîner, et l'on ne redevient pas sage quand on veut."

66. Institut de France, Archives E 75, Registre des procès-verbaux de la Classe de Littérature et beaux arts, 21/9 1810, 11, 15, 22/2 1811.

67. Champollion-Figeac till Champollion, citerat efter Hermine Hartleben: *Champollion. Sein Leben und sein Werk*, 2 vol. (Berlin, 1906), 1:149, referens och datum fattas, bör vara Paris 22/9 1810: "Aller Augen sind auf Ägypten gerichtet [...] Åkerblad versucht sich auf Deinem Gebiet, [...] Sacy hat gestern seinen Bericht über ein Memoire gelesen, das von koptischen Namen ägyptischer Städte und Dörfer handelt; beschleunige Deinen Druck!"

68. Champollion: *L'Égypte sous les pharaons, ou recherches sur la géographie, la religion, la langue, les écritures et l'histoire de l'Égypte avant l'invasion de Cambuse*, 2 vol. (Grenoble, 1814). Introduktionen (Grenoble, 1811) innehöll ett kort förord och 67 sidor text.

69. Alain Faure: *Champollion. Le savant déchiffré* (Paris, 2004), 154f.

70. Champollion: *L'Égypte sous les pharaons*, 19.

71. Champollion till Jean-Antoine Saint-Martin, Grenoble 3/1 1811, Bibliothèque nationale de France, [BNF] NAF 9115, f. 73–4: "Voici maintenant une affaire de police. Je compte assez sur votre amitié pour ne pas craindre de vous proposer de faire métier d'espion. Il s'agit de savoir de Mr. de Sacy (et cela sans que ça paraisse) ce que c'est qu'un mémoire que Mr. Akerblad a envoyé à [...] l'Institut. [...] Vous sentez combien cela m'intéresse, et qu'il est très important pour moi de savoir à quoi m'en tenir à cet égard."

72. Étienne Quatremère: *Mémoires géographiques et historiques sur l'Égypte, et sur quelques contrées voisines. Recueillis et extraits des manuscrits coptes, arabes, etc. de la bibl. impériale*, 2 vol. (Paris, 1811).

73. Sacy: "Note préliminaire" till Åkerblad: *Mémoire noms coptes*, 338: "Je crus alors inutile de donner aucune publicité au mémoire de M. Akerblad, qui me reprocha même, non sans quelque fondement, d'avoir été cause qu'il avait été prévenu par M. Quatremère. [...] j'ai cru convenable d'en faire jouir le public, et de réparer ainsi le tort involontaire dont je m'étais rendu coupable envers l'auteur."

74. Åkerblad: *Mémoire noms coptes*, 373.

75. Quatremère: *Mémoires géographiques*, 1:364.

76. Åkerblad: *Mémoire noms coptes*, 411: "est si clairement indiquée dans le mot copte †MЄNƆWP, *village de Horus*".

77. Champollions brev till Åkerblad finns som utkast i BNF, NAF 20357. Åkerblads personliga korrespondens förstördes efter hans död i Rom. De brev till Åkerblad som finns bevarade är utkast i sändarnas samlingar.

78. Champollion till Jean-Antoine Saint-Martin, Vif 18/9 1814, BNF, NAF 9115, f. 106: "Cette idée s'opposera toujours à la réussite du travail d'Akerblad & de ceux qui suivront ses errements [...] Je me suis bien gardé de lui signaler la source de son impuissance."

79. Åkerblad till Sebastiano Ciampi, Rom 21/12 1814, Vitterhetsakademien, Sebastiano Ciampis samling, Acc. 1828: "Io che non so nulla di buono, sono stato spinto [...] a riprendere per qualche settimana le mie antiche ricerche sull'iscrizione trilingue di rosette [...] Cio mi mette nella necessità di occuparmi di cose noiosissime, e da me condannate da dieci anni in poi ad obblivione perpetua."

80. Åkerblad: *Iscrizione greca sopra una lamina di piombo trovata in un sepolcro nelle vicinanze di Atene* (Rom 1813), 45.

81. Åkerblad till Thomas Young, Rom 19/4 1816, British Library, [BL] Add. MS. 21,026. Min läsning avviker något från den tryckta versionen i Thomas Young: *Miscellaneous works of the late Thomas Young. Vol. III. Hieroglyphical essays and correspondence, &c.*, John Leitch (utg.), (London, 1855), 73.

82. Åkerblad till Young, 31/1 1815, BL, Add. MS. 21,026; I Youngs översättning i *Museum criticum; or, Cambridge Classical Researches* (1815), omtryckt 1826, 181.

83. Champollion: *Lettres de Champollion le jeune. Tome premier. Lettres écrites d'Italie, recueillies et annotées par H. Hartleben* (Paris, 1909), 189: "l'émotion profonde, qui l'avait saisi en entendant parler [...] des malheurs multiples de l'archéologue et orientaliste suédois [...] avait même causé le silence prématuré et fort regrettable d'Akerblad, succombé, en 1819, à ses infortunes imméritées."

84. Åkerblad till Münster, Stockholm 10/2 1801, Münster: 5:4: "notre triste académie des belles lettres".

85. Åkerblad till Schering Rosenhane, Konstantinopel 25/2 1797, UUB, G 231 h.

86. Sacy till Young, Paris 20/1 1816, BL, Add. MS. 21,026: "Sa conduite politique,

pendant le règne de trois mois d'Ahriman, lui a fait peu d'honneur".

87. Suzanne L. Marchand. *German orientalism in the age of empire. Religion, race, and scholarship* (Cambridge, 2009), xxvi f.

88. Ett nytt inlägg med talande titel: Andrew Robinson: *The last man who knew everything. Thomas Young, the anonymous polymath who proved Newton wrong, explained how we see, cured the sick, and deciphered the Rosetta Stone, among other feats of genius* (Oxford, 2007).

89. James Millingen till Louise von Stolberg, Rom 8/6 1814 i Louise von Stolberg: *Le Portefeuille de la Comtesse d'Albany (1806–1824)*, Léon-G. Pélissier (utg.), (Paris, 1902), 200: "M. Akerblad parle d'aller à Paris : il est fort gêné dans ses finances, ne recevait pas de nouvelles de la Suède."

90. Francesco Cancellieri till Aubin-Louis Millin, Rom 28/10 1815, BNF, MS FR 24680, c. 317: "Akerbland va vendendo tutti i libri per campare."

91. KB, N72.

92. Champollion: *De l'écriture hiéroglyphique des anciens égyptiens* (Grenoble, 1821), 2: "l'écriture des manuscrits égyptiens [...] n'est point alphabétique" "caractères [...] sont des signes de choses, et non des signes de sons." Kursiv i original. Denna skrift är extremt sällsynt och det sägs att Champollion själv försökte dra tillbaka alla exemplar.

93. Den förste professorn med en lärostol i koptiska ger en mycket uppskattande och tekniskt intressant redogörelse för Åkerblads insats. Moritz Gotthilf Schwartz: *Das alte Aegypten oder Sprache, Geschichte, Religion und Verfassung...* (Leipzig, 1843), 160–6.

94. Åkerblad till Champollion, Rom 12/6 1812, BNF, NAF 20357: "PS. de grâce, Monsieur, ne me donner pas le titre d'orientaliste qui je ne mérite pas plus de celui d'Helléniste ou de Turc. Mon séjour dans l'orient ne me donne aucun droit de prendre ce titre."

95. *Magasin encyclopédique* 8 (1802) t. 3.

96. Debatten kring Saids *Orientalism* är i sig en akademisk genre, se uppdaterade bibliografier i Daniel Martin Varisco: *Reading Orientalism. Said and the unsaid* (Seattle, 2007); Robert Irwin: *For lust of knowing. The orientalis and their enemies* (London & New York, 2006). För svensk reception se t.ex. Klas Grinell: "Edward Saids motstånd. Postkoloniala perspektiv på reception" *Lychnos* (2008).

97. Vera Tolz. "Imperial scholars and minority nationalisms in late imperial and early soviet Russia", *Kritika*, 10, 2, (2009); David Schimmelpenninck van der Oye: *Russian orientalism. Asia in the Russian mind from Peter the Great to the emigration* (New Haven, 2010).

98. Said berör även ytligt egyptologin i uppsatsen "The Empire at Work. Verdi's *Aida*" i idem: *Culture and Imperialism* (London, 1993). För diskussion se Paul John Frandsen: "Aida and Edward Said. Attitudes and images of ancient Egypt and Egyptology" i J. G. Dercksen (red.): *Assyria and beyond. Studies presented to Mogens Trolle Larsen* (Leiden & Leuven, 2004).

99. För en diskussion om egyptologins "insularity" (ordet används på bl.a. bokens omslag) och nya inriktningar se exempelvis David Jeffreys: "Introduction – Two hundred years of ancient Egypt: Modern history and ancient archaeology" i idem (red.): *Views of ancient Egypt since Napoleon Bonaparte. Imperialism, colonialism and modern appropriations* (London, 2003); Timothy Champion: "Beyond Egyptology. Egypt in 19th and 20th century archaeology and anthropology" i Peter Ucko & Timothy Champion (red.): *The wisdom of Egypt. Changing visions through the ages* (London, 2003).

100. Paris 1950. Said refererar till Schwab och skrev förordet till den engelska översättningen, se nästa not.

101. Raymond Schwab: *The Oriental renaissance. Europe's rediscovery of India and the East, 1680–1880* (New York, 1984), 25.

102. Ian Coller: "Arab France. Mobility and community in early-nineteenth-century Paris and Marseille" i *French Historical Studies* 29:3 (2006); Giovanni Pizzorusso: "Agli antipodi di Babele. Propaganda Fide tra immagine cosmopolita e orizzonti romani (XVII–XIX secolo)" i Luigi Fiorani & Adriano Prospero (red.): *Storia d'Italia, Annali 16. Roma la città del papa. Vita civile e religiosa dal Giubileo di Bonifacio VIII al Giubileo di Papa Wojtyla* (Torino, 2000).

103. Martin Bernal: *Black Athena. The Afroasiatic roots of classical civilization*, 3 vol. (New Brunswick, 1987–2006). Den första delen i sv. övers. 1997. Debatten om Bernals böcker har varit livlig se t.ex: Mary R. Lefkowitz & Guy MacLean Rogers (red): *Black Athena Revisited* (Chapel Hill, 1996). Bidrag med lägre profil kan ibland vara intres-

santare än både Bernal och hans kritiker, t.ex. Walter Burkert: *Babylon, Memphis, Persepolis. Eastern contexts of Greek culture* (Cambridge, Mass., 2004). För de senaste inläggen se Emily Greenwoods litteraturöversikt: "Re-rooting the classical tradition: new directions in black classicism" i *Classical Receptions Journal* 1 (2009).

104. Åkerblad, *Lamina di piombo*; John G. Gager (red.): *Curse tablets and binding spells from the ancient world* (New York & Oxford, 1992), 30.

105. Ett exempel är Suzanne L. Marchand som i sin *Down from Olympus. Archaeology and philhellenism in Germany, 1750–1970* (Princeton, N. J., 1996) skrev ett inflytelserikt verk som fokuserade på grekiska studier. Med sin nya bok har hon vidgat perspektivet och på ett berömvärt klart sätt skriver hon den tyska orientalismens historia: *German orientalism* (Cambridge, 2009). Andra 'orientalister' är bristfälligt undersökta, en mycket intressant undersökning av italienska och spanska studier under företrädesvis 1800-talet är Karla Mallettes: *European modernity and the Arab Mediterranean. Toward a new philology and a counter-orientalism* (Philadelphia, 2010).

106. Okasha El Daly: *Egyptology: the missing millennium. Ancient Egypt in medieval Arabic writings* (London, 2005).

107. Åkerblad till Lars von Engeström, 10/1 1811, RA, Kabinettet, UD, Skrivelser till utrikesstatsministern, 1809–1813, Enskilda personer, vol. 1: "je suis le premier Suédois que aie eu l'honneur d'être associé à l'Institut de France, et que par tout ou je me trouve j'ai fait honneur à ma patrie." *Ancien régime* akademierna hade haft svenska medlemmar, Åkerblad var den förste post-revolutionära medlemmen.

108. C. C. Gjörwell: *Brefväxling*, 2 vol. (Stockholm, 1798–1802), 2:202–3; "Några ord öfver resultaten af fransosernas expedition till Egypten (ifrån tyskan)" i *Läsning i Hvarjehanda. Första Häftet* (1810), 33.

109. Carl Frängsmyr: *Uppsala universitets historia 1852–1916*, del 2 (Uppsala, 2010), 175ff.

110. Atterbom till Geijer, Rom 14/3 1818, KB, Ep. A 15, s. 51.

111. Atterbom: "Bref ifrån Rom. (Till Professor E. G. Geijer)." i *Svea. Tidskrift för vetenskap och konst* 3 (1820), 184. Omtryckt i *Samlade skrifter i obunden stil. Minnen från*

Tyskland och Italien (Örebro 1859), och senare upplagor; Bengt Lewan: *Drömmen om Italien. Italien i svenska resenärers skildringar från Atterbom till Snoilsky* (Stockholm, 1966); se också Lewans kommentarer 35 år senare i idem: "Drömmen om Italien" i *Humanist vid Medelhavet. Reflektioner och studier samlade med anledning av Svenska institutet i Roms 75-årsjubileum* (Stockholm, 2001).

112. Frederik Schmidt, 11/10 1818, *Provst Frederik Schmidts Dagbøger*, Ole Jacobsen & Johanne Brandt-Nielsen, (utg.), 3 vol. (Köpenhamn, 1966–1985), 2:386.

113. Byström till Atterbom, Rom 27/5 1819, UUB, G 8 b.

114. Även Callmer tycks ha tagit ryktena på allvar trots att det i exempelvis Åkerblads korrespondens med Sebastiano Ciampi, som Callmer kände väl till, finns indikationer att Åkerblad träffade svenskar i Rom. Callmer, *Åkerblad*, 212. Åkerblad beviljades 1814 en låg svensk pension och han skickade även sina publikationer till Vitterhetsakademien i Stockholm. Åkerblad till Engeström, Rom 28/11 1814, RA, Kabinettet, UD, Skrivelser till utrikesstatsministern 1814–1816, Enskilda personer, vol. 2.